

Universiteit Utrecht

Bachelor scriptie Geschiedenis

Van fraude naar revolutie

Media in Oekraïne tijdens de periode 1999-2004

Derk de Haan

4012054

13 juli 2017

Universitair begeleider:

Stefanie Massink

Onderzoeksseminar III: De internationale context van democratisering

Aantal woorden: 11649 woorden

Abstract

Deze scriptie onderzoekt de invloed van de Europese Unie als internationale actor door middel van de *European Neighbourhood Policy* op het democratiseringsproces van Oekraïne. Hierbij wordt gekeken naar de tweede ambtsperiode van president Leonid Kuchma tussen 1999-2004. Het begint met de herverkiezing van Kuchma tot aan de Oranjerevolutie. Aan de hand van een analyse van drie Oekraïense kranten, *Den'*, *DzT* en *Ukrainian Weekly*, wordt gekeken naar het effect van verhoogde *linkage* met de Europese Unie door middel van de *European Neighbourhood Policy* op de kritische berichtgeving in de media. Op basis van secundaire literatuur wordt getoetst of verhoogde *linkage* doorslaggevend is voor het democratiseringsproces van Oekraïne.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	4
Hoofdstuk 1: Oekraïne als onafhankelijke staat.....	14
Hoofdstuk 2: Presidentiële verkiezingen van 1999.....	20
Hoofdstuk 3: Parlementaire verkiezingen van 2002.....	29
Hoofdstuk 4: Presidentiële verkiezingen van 2004.....	36
Conclusie.....	44
Literatuurlijst.....	47

Inleiding

'I am standing before you after having taken an oath of office, provided by the Constitution, in the Verkhovna Rada. My oath is unchanged, yet Ukraine and we did change. We have lifted the burden of past from our shoulders. Nobody can order us how to live and whom to elect anymore.'¹

Inauguratierede van president Viktor Yushchenko 24 januari 2005.

De winst van Victor Yushchenko op zijn rivaal Victor Yanukovych bij de presidentsverkiezingen in 2004, werd in Oekraïne ervaren als de overwinning van de democratie op autocratie. Dit was de laatste stap in het proces van democratische transitie, dat voor Oekraïne begon met de onafhankelijkheid van de Sovjet-Unie in 1991. Voorafgaand aan de verkiezing van Yushchenko in 2004 kwam de bevolking in opstand tegen de zittende macht. Uit de eerste verkiezingsronde van 2004 kwamen Yushchenko en Yanukovych als de twee presidentiële kandidaten. De tweede verkiezingsronde die tussen Yanukovych en Yushchenko ging, werd gewonnen door Yanukovych. In de dagen hierna kwam naar buiten dat er op grote schaal gefraudeerd was door de regering van president Kuchma. De Oekraïense bevolking kwam massaal in opstand tegen de gefraudeerde uitslag en de regering.² Deze opstand staat bekend als de Oranjerevolutie. Met deze revolutie voegde Oekraïne zich als een van de laatste bij andere postcommunistische staten die electorale revoluties kenden, de zogeheten gekleurde revoluties. Oekraïne voltooide in 2004 haar transitie naar democratie.³

In zijn artikel 'Ukraine Imports Democracy' stelt Michael McFaul dat internationale actoren, zoals de Europese Unie en de Verenigde Staten, een belangrijke rol spelen in het democratiseringsproces van een land. Hierbij geeft hij aan dat externe

¹Victor Yushchenko, 'Inaugural address of the President of Ukraine Victor Yushchenko tot he Ukrainian people on Independence Square' (versie 24 januari 2005),

http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=11100895 (14 juni 2017).

²Orest Subtelny, *Ukraine. A History* (Toronto 2009) 634-637.

³Michael McFaul, 'Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution', *International Security* 32 (2007) 2, 49-50.

invloeden op de verkeerde manier worden onderzocht. McFaul noemt dat de promotie van democratie vaak wordt gemeten door te focussen op een component van democratische hulp van één westers land aan één dimensie van een democratiseringsproces. Hierdoor is de internationale actor geïsoleerd van alle andere actoren en factoren waardoor het vrijwel onmogelijk wordt om de invloed op het nationale democratiseringsproces waar te nemen.⁴ Het effect van internationale inmenging is erg belangrijk voor het begrijpen van een democratiseringsproces volgens McFaul. Hij stelt namelijk dat in de casus van Oekraïne het de internationale actoren waren die de Oranjerevolutie mogelijk maakten.⁵

McFaul stelt ook in zijn artikel dat interne actoren de hulp van buitenaf aantrekken om zo hun positie te versterken. In andere theorieën over democratisering zoals die van Laurence Whitehead⁶ en Samuel Huntington⁷ werd er voornamelijk gekeken naar de agenda's van de externe actoren voor het helpen van de interne actoren. Voor de analyse van een democratiseringsproces moet er dus volgens McFaul gekeken worden naar het verzamelen van externe steun door interne actoren.⁸

In het artikel 'Linkage versus Leverage' spreken Levitsky en Way over het verschil tussen *linkage* en *leverage* van het Westen. *Linkage* en *leverage* zijn de twee manieren waarop het Westen invloed kan uitoefenen op andere regimes. *Leverage* slaat op de externe druk van westelijke mogendheden op zittende autoritaire regimes. Hieronder vallen militaire interventie, sancties op politiek en economisch gebied en toelating tot de Europese Unie. Het effect van *leverage* is afhankelijk van de kracht van de nationale politiek en economie van het autoritaire regime.⁹ *Linkage* met het Westen duidt op de sterkte van de band tussen een land en multilaterale instituties

⁴McFaul, 'Ukraine', 46.

⁵Ibidem, 81.

⁶Laurence Whitehead, 'Three international dimensions of democratization', in: Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter en Laurence Whitehead (red.), *Transitions from authoritarian rule. Comparative perspectives* (Baltimore 1986) 3-46.

⁷Samuel P. Huntington, 'Democracy's Third Wave', *Journal of Democracy* 2 (1991) 2, 12-33.

⁸McFaul, 'Ukraine', 47.

⁹Steven Levitsky en Lucan A. Way, 'Linkage versus Leverage. Rethinking the International Dimension of Regime Change', *Comparative Politics* 38 (2006) 4, 382.

gedomineerd door het Westen. Deze *linkage* kan in vijf verschillende categorieën verdeeld worden: economisch, geopolitiek, sociaal, communicatie en transnationale *civil society*.¹⁰ *Linkage* staat voor de stroom van mensen, educatie, informatie, niet-gouvernementele organisaties, handel en ideeën over en weer tussen het Westen en de autoritaire staat. De invloed van het Westen op het democratiseringsproces is afhankelijk van het verschil in de mate van *linkage* en *leverage*. Wanneer de mate van zowel *linkage* als *leverage* laag is, is het effect van internationale druk op een natie laag. Wanneer er sprake is van een hoge mate van *leverage* is de effectiviteit van internationale druk wisselend en gelimiteerd. Een hoge mate van *leverage* kan het autoritaire regime verzwakken maar brengt zelden een transitie naar democratie met zich mee. Alleen bij een hoge mate van *linkage* is de internationale druk voor democratie effectief.¹¹ Volgens Levitsky en Way verdwijnen de verschillen tussen nationale en internationale druk voor democratie door een hoge mate van *linkage* en bundelt deze *linkage* de krachten samen tot één sterke binnenlandse eis voor democratie. Wanneer een lage mate van *linkage* aanwezig is, hebben de internationale actoren weinig invloed op het democratiseringsproces en komt het vanuit de interne actoren.¹²

Verhoogde *linkage* met het Westen zorgt op verschillende manieren voor anti autocratische druk in een land. Dit gebeurt op de volgende manieren:

1. Misstanden van het regime krijgen meer aandacht. Incidenten die normaal in de doofpot worden gestopt, krijgen via Westerse media en niet-gouvernementele organisaties significant meer aandacht.
2. Westerse regeringen zijn eerder geneigd actie te ondernemen ten gevolge van misstanden van het regime. Westerse regeringen worden bij verhoogde *linkage* sneller onder druk gezet door de media en niet-gouvernementele organisaties om acties te ondernemen tegen autocratische regimes.

¹⁰Levitsky, 'Linkage', 383-384.

¹¹Ibidem, 383.

¹²Ibidem, 396.

3. *Linkage* verschuift de binnenlandse voorkeur naar een prodemocratische richting. Dit gebeurt het vergroten van het aantal binnenlandse actoren met een aandeel in de internationale positie van hun land.
4. *Linkage* hervormt de binnenlandse machtsbalans in een autocratie. Kleinere oppositiegroepen krijgen bij verhoogde *linkage* meer bescherming en steun vanuit het Westen dan bij een lage mate van *linkage*.¹³

In het artikel 'Elections and Democratization in Authoritarian Regimes' zet Donno dit standpunt van Levitsky en Way naast dat van Howard en Roessler. Howard en Roessler stellen dat democratie eerder voortvloeit uit verkiezingen wanneer de oppositie zich verenigt. Uit hun onderzoek naar competitieve autocratieën komt naar voren dat wanneer de oppositie de strategische beslissing maakt om de krachten te bundelen, door middel van een coalitie of het steunen van één kandidaat, doorslaggevend is voor de transitie naar democratie. Hierdoor ontstaat een blok binnen de politiek en de samenleving wat zich verenigt tegen de zittende macht.¹⁴ In haar artikel stelt Donno dat deze twee vormen van druk op het autoritaire regime, *linkage* en verenigde oppositie, in competitieve autocratieën zorgen voor democratie.¹⁵

In deze scriptie zal ik het democratiseringsproces van Oekraïne onderzoeken. Hierbij leg ik de focus op de Oekraïense media als interne actor en de Europese Unie als internationale actor. De rol van de Europese Unie zal ik meten aan de hand van de *European Neighbourhood Policy* (NEP). Het ENP was een nieuwe vorm van buitenlands bestuur voor de Europese Unie. In dit beleid functioneert de Europese Unie als één staat die bilaterale verhoudingen aangaat met de aangrenzende landen. Dit was voor de Europese Unie een manier om haar buitenlands- en veiligheidsbeleid op te bouwen in haar buurlanden. Met het ENP maakte de Europese Unie economische ontwikkeling

¹³Levitsky, 'Linkage', 384-385.

¹⁴Marc Morjé Howard en Philip G. Roessler, 'Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes', *American Journal of Political Science* 50 (2006) 2, 380.

¹⁵Daniela Donno, 'Elections and Democratization in Authoritarian Regimes', *American Journal of Political Science*, 57 (2013) 3, 705.

en wetgeving de kern van haar buitenlandse betrekkingen.¹⁶ De Europese Unie hervormden hiermee haar buurlanden naar de Europese normen zonder dat deze lid werden van de Europese Unie. Het ENP zweeft tussen lidmaatschap van de Europese Unie en samenwerking met de Europese Unie in. Door veel ENP-landen werd dit beleid gezien als de eerste stap richting lidmaatschap.

Het ENP bouwt voort op bestaande relaties en samenwerkingsverbanden tussen de Europese Unie en de ENP-landen. In het geval van Oekraïne bouwt het ENP voort op de Partnerschap en Coöperatie Akkoorden (PCA) die in begin jaren 90 werden gesloten met de staten van de voormalige Sovjet-Unie.¹⁷ Het ENP had overeenkomende structuur in haar uitvoering. Gezien de verschillende omstandigheden in de ENP-landen, werd vanuit de Europese Unie voor ieder land een aparte Actie Plannen opgesteld. Deze secundaire afspraken werden bilateraal beklonken tussen de Europese Unie en het desbetreffende ENP-land.¹⁸ De Actie Plannen moesten de kern worden van de bilaterale relaties. Deze plannen moesten veelomvattend zijn maar moesten tegelijkertijd een gelimiteerde hoeveelheid hoofd prioriteiten identificeren en een sterke prikkel geven tot hervorming. De Actie Plannen werden gebaseerd op Land Strategieën die voortkwamen uit de PCA. Deze strategieën werden herzien en aangescherpt in de periode 2002-2004. De Actie Plannen werden in 2004 geïmplementeerd.¹⁹

Was de Europese Unie als actor doorslaggevend voor het democratiseringsproces van Oekraïne door middel van het ENP? Of is de mobilisatie van de oppositie de kernreden geweest voor de democratische revolutie van 2004? Is door de verhoogde *linkage* met de Europese Unie de transitie naar democratie in 2004 wel een succes geworden of moet dit gewijd worden aan de nationale actoren en factoren? Ik zal dit onderzoeken aan de hand van de hoofdvraag: Is de Europese Unie

¹⁶Gewndolyn Sasse, 'The European Neighbourhood Policy: Conditionality Revisited for the EU's Eastern Neighbours', *Europe-Asia Studies* 60 (2008) 2, 298.

¹⁷Stefan Gänzle, 'EU Governance and the European Neighbourhood Policy: A Framework for Analysis', *Europe-Asia Studies* 61 (2009) 10, 1715.

¹⁸Sasse, 'The European', 302.

¹⁹Gänzle, 'EU Governance', 1721.

als internationale actor door middel van het *European Neighbourhood Policy* doorslaggevend geweest in de ontwikkeling van democratische actoren van Oekraïne, in het bijzonder de media, in de periode 1999-2004? Deze hoofdvraag beantwoord ik door te onderzoeken of er verhoogde mate van *linkage* te merken is in de verslaggeving van de verkiezingen.

Ik zal het democratiseringsproces van Oekraïne in de periode 1999-2004 belichten met zowel primaire als secundaire bronnen. Deze periode beslaat de tweede ambtsperiode van de president Leonid Kuchma tot de Oranjerevolutie in 2004. In deze periode ging Oekraïne van een competitieve autocratie naar een democratie. De competitieve autocratie van Oekraïne werd gekenmerkt door een aantal zaken. Politieke instituties en organisaties hadden een vorm van autonomie ten opzichte van het regime. Deze instituties waren onafhankelijk van het regime en konden op eigen basis opereren. Kuchma streefde naar een model van democratie zoals het Rusland van Poetin, waarin het regime op een informele manier de instituties en organisaties controleert. Kuchma was echter niet in staat om de stemmen van de oppositie het zwijgen op te leggen.²⁰ Kuchma had daarnaast niet de opbrengsten van de natuurlijke grondstoffen in handen. Olie en gas waren niet in handen van het regime waar dit bij volledige autocratieën wel het geval is. De economische groei die gepaard ging met deze grondstoffen waren dus niet in handen van het regime. Het laatste kenmerk was het in stand houden van democratische wetten. Aan de ene kant brak Kuchma deze wetten door bijvoorbeeld de verkiezingen te frauderen maar aan de andere kant verwijderde hij de wetten niet om aan de macht te blijven. Aan het eind van zijn tweede termijn zou Kuchma aftreden in plaats van de wet die hem weerhoudt van een derde termijn te verwijderen. Hierdoor was de situatie van Oekraïne in vergelijking met andere autocratieën uniek.²¹

Drie belangrijke momenten in deze periode zijn de twee presidentiële verkiezingen van 1999 en 2004 en de parlamentsverkiezingen van 2002. Bij deze drie

²⁰Mcfaul, 'Ukraine', 53.

²¹Ibidem, 53-54.

verkiezingen komt de transitie van autocratie naar democratie duidelijk naar voren. Waar Kuchma in 1999 de verkiezingen succesvol kon frauderen, leidde de fraude van Kuchma in 2004 tot grootschalige protesten tegen het regime.²²

Ik wil de invloed van de Europese Unie op het democratiseringsproces belichten aan de hand van interne actoren en factoren. Gezien de grote hoeveelheden actoren en factoren die meespelen in een democratiseringsproces, zal ik in het bijzonder de media uitlichten. Waar het regime de nationale media in handen had, werd de oppositie vertegenwoordigd in de onafhankelijke media.²³ De verhoogde *linkage* met de Europese Unie en de komst van het internet zorgden voor betere verspreiding van onafhankelijke media onder de Oekraïense bevolking en de internationale samenleving. De grote factor in deze verhoogde *linkage* is de instelling van het ENP. De hogere *linkage* door het ENP zorgde ervoor dat ook westerse landen meekregen wat de situatie in Oekraïne was en hier druk op konden uitoefenen.²⁴

Als primaire bronnen gebruik ik kranten uit deze periode. Hierbij heb ik gekozen voor drie kranten. Alle drie kranten zijn Oekraïens. Ik zal deze kranten gebruiken voor een vergelijkend onderzoek. Ik bekijk de drie kranten in de periode direct na de verkiezingen. Hoe werd er verslag gegeven over het verloop van de verkiezingen in de drie kranten en veranderde dit in het verloop van de tweede regeerperiode van Kuchma? Belangrijk moment in deze periode is de instelling van het ENP. Zorgde dit beleid van de Europese Unie voor een verandering in de berichtgeving van de Oekraïense media? Ik heb gekozen voor de volgende drie kranten:

1. *Den'*: Wekelijkse krant die voor 1999 erg kritisch was ten opzichte van het regime Kuchma. De krant was sterk gelinkt aan de Evhen Marchuk die voor 1999 een van de concurrenten van Kuchma was. Marchuk werd na de winst in 1999 een onderdeel van de nieuwe regering als hoofd van de nationale

²²Mcfaul, 'Ukraine', 80.

²³Ibidem, 61.

²⁴Ibidem, 62.

veiligheidsdienst en veranderde de krant van een oppositiekrant naar een regeringskrant. In de verkiezingen van 2002 steunde de krant de presidentiële partij.²⁵

2. *Dzerkalo Tyzhnia (DzT)*: Wekelijkse krant die bekend stond om de hoge kwaliteit van haar publicaties. De focus bij deze krant lag op economie en politiek. *DzT* was openlijk kritisch ten opzichte van het regime. De krant werd voornamelijk bekostigd door een naar de Verenigde Staten geëmigreerde journalist.²⁶
3. *The Ukrainian Weekly*: Wekelijkse krant die de vorm heeft van de grotere kranten in Oekraïne. Gepubliceerd door de non-profit *Ukrainian National Association*. De vorm van deze krant lijkt meer op een tabloid dan op een kwaliteitskrant. Vrijwel alle grote kranten in Oekraïne namen deze vorm aan.²⁷ De krant zelf wordt geschreven in New Jersey door Oekraïense diaspora' s.

Den' en *DzT* hebben allebei een intellectuele doelgroep. Beide kunnen gezien worden als kwaliteitskranten van Oekraïne. Beide kranten worden in Oekraïne gepubliceerd en zijn in private handen. Hierdoor vallen ze niet onder de tien procent mediabezit van de overheid. Ondanks hun relatief kleine oplage, hadden beide kranten invloed op de intellectuele bevolking en de gevestigde politieke orde.²⁸ Ik zal dus aan de hand van twee Oekraïense kwaliteitskranten waarvan één voor en één tegen de regering en een algemene Oekraïense krant de verslaggeving van de periode 1999-2004 behandelen. Belangrijk hierbij is het vergelijken van deze verslaggeving van vóór de implementatie van het ENP en van de periode na de implementatie.

De drie kranten hebben een wekelijkse uitgave. De eerste editie na de verkiezingen van iedere krant zal worden geanalyseerd. De kranten worden in het

²⁵Natalya Ryabinska, 'Disengaging News in Ukrainian Press Ukrainian Newspapers against the backdrop of Polish Press', *Polish Sociological Review* 163 (2008) 1, 313-314.

²⁶Ryabinska, 'Disengaging', 314.

²⁷Ibidem, 313.

²⁸Ibidem, 313-314.

Oekraïens geschreven en gepubliceerd. Ik gebruik de Engelse vertaling van de artikelen in dit onderzoek. Het is mogelijk dat in de Engelse vertaling de toon en de keuze van woorden in het artikel verschillend zijn met de originele publicatie. De bevindingen van dit onderzoek zijn gebaseerd op de toon en de woorden in de Engelse vertalingen van de artikelen.

Ik zal deze scriptie verdelen in vier hoofdstukken. Hoofdstuk 1 zal kort de periode vóór 1999 behandelen. Hoofdstuk 2 t/m 4 zullen de presidentiële en parlamentsverkiezingen beslaan. Bij alle drie de verkiezingen zal ik kort omschrijven wat er vóór de verkiezingen plaatsvond in Oekraïne. Daarna zal ik de verslaggeving van de drie kranten over de verkiezingen en de eventuele incidenten analyseren en vergelijken. Ik vergelijk hierbij de kranten met elkaar en zal de kranten individueel analyseren op de ontwikkeling van berichtgeving tussen de verkiezingen. Aan het eind van ieder hoofdstuk zal ik een tussentijdse analyse van de kranten koppelen aan kwantitatieve data over corruptie en vertrouwen in de Oekraïense politiek. De kwantitatieve data over corruptie komt van de website van de internationale organisatie *Transparency International*. De data over vertrouwen in de Oekraïense politiek wordt gebaseerd op het boek *Ukrainian Society* van Natalya Panina. Dit boek haalt haar gegevens uit de jaarlijkse gehouden enquête onder Oekraïense bevolking.²⁹ Hierbij moet wel genoemd worden dat het boek geschreven en gepubliceerd is door een Oekraïense universiteit. De gegevens kunnen onderhevig zijn geweest aan wijzigingen. In deze scriptie worden de gegevens in het boek gebruikt als representatie van de Oekraïense bevolking. Zit er een verschil tussen de verslaggeving van 1999, 2002 en 2004 tussen de kranten? Hoe werd in de drie verschillende kranten de gefraudeerde overwinning van Kuchma beschreven? Hoe kritisch was *DzT*, hoe verbloemend was *Den'* en hoe werd het weergegeven in *Ukrainian Weekly*? Was er sprake van een kritischere houding binnen de kranten? Is er sprake van een toename of

²⁹Natalya Panina, *Ukrainian Society 1994-2005: Sociological Monitoring* (Kiev 2005) 2.

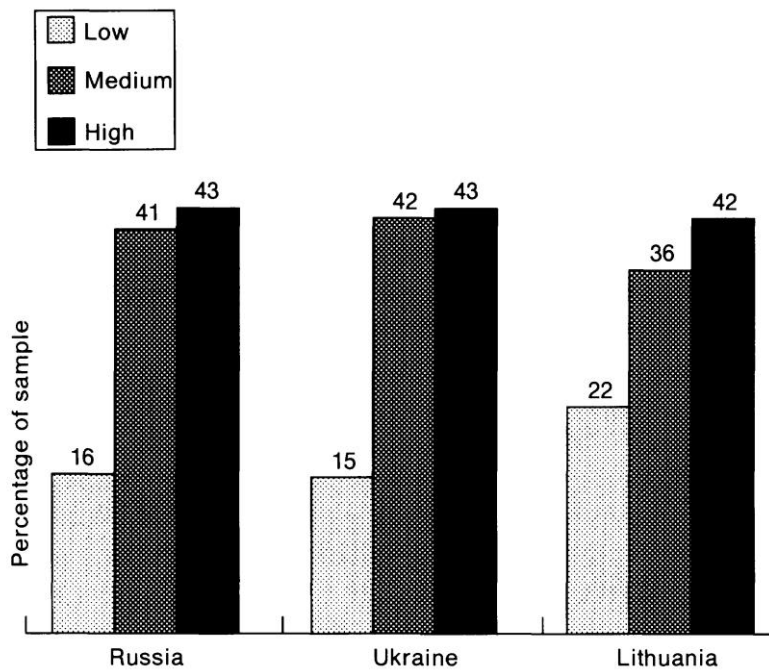
afname van corruptie in deze periode? Hoeveel vertrouwen had de Oekraïense bevolking de politiek?

Ik onderzoek of er een correlatie is tussen kritische verslaggeving en het ENP oftewel heeft de verhoogde *linkage* met de Europese Unie effect gehad op nationale actoren? Door de focus op de media en het ENP beslaat mijn onderzoek slechts een klein gedeelte van de actoren en factoren die bijdragen aan democratisering. Daarnaast zijn er ook andere actoren en factoren die bijdragen aan het eventueel kritischer worden van de media ten opzichte van de regering. McFaul stelt echter in zijn artikel dat internationale actoren een directe en causale rol spelen in de ontwikkeling van onafhankelijke kritische media.³⁰ Deze scriptie zal onderzoeken of de Europese Unie een belangrijke rol heeft gespeeld in de ontwikkeling van de Oekraïense media en daarmee heeft bijgedragen aan de transitie naar democratie.

³⁰ McFaul, 'Ukraine', 48.

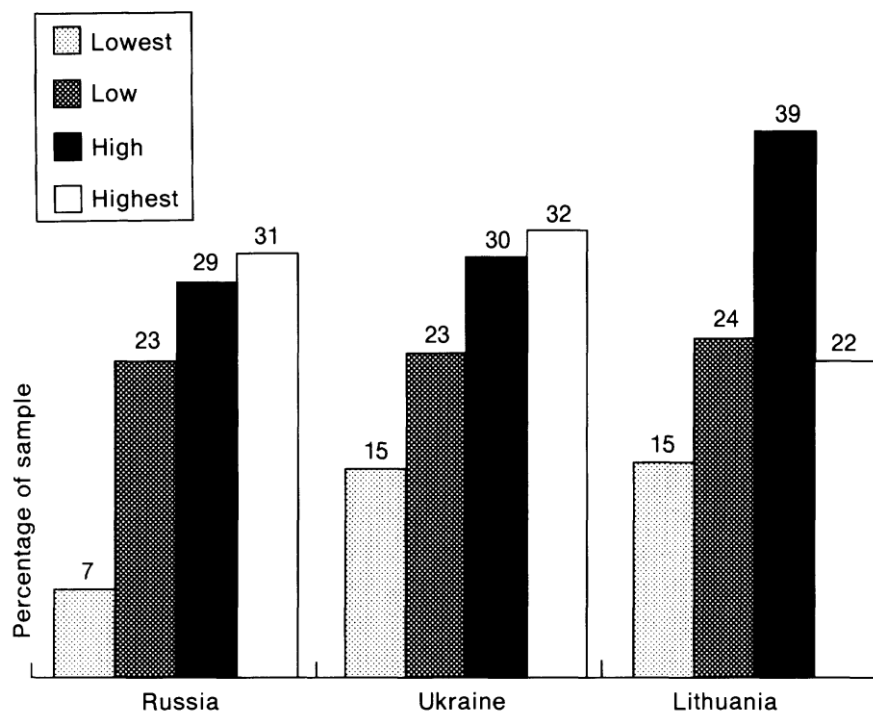
Hoofdstuk 1: Oekraïne als onafhankelijke staat

Met de officiële ontbinding van de Sovjet-Unie in 1991 werden ook de laatste Oost-Europese staten onafhankelijk. Oekraïne, jarenlang een belangrijke deelstaat van de Sovjet-Unie, moest op haar eigen benen gaan staan. De Nomenklatura, de oude Sovjetelite bleef de politiek en economie beheersen. De Sovjet-Unie en haar idealen waren dus niet verdwenen uit de samenleving. Dit komt naar voren in de onderstaande figuren:

Figuur 1: Verlangen naar sterk leiderschap (1992)³¹

³¹William M. Reisinger, Arthur H. Miller, Vicki L. Hesli en Kirsten Hill Maher, 'Political values in Russia, Ukraine and Lithuania: Sources and Implications for democracy', *British Journal of Political Science* 24 (1994) 2, 192.

Figuur 2: Verlangens naar orde ³²

De respondenten kregen bij beide figuren een aantal stellingen. Voor figuur 1 werden de volgende twee stellingen voorgelegd:

1. Populaire participatie is niet nodig wanneer het maken van beslissingen in de handen van een klein aantal betrouwbare, capabele leiders wordt gelaten.
2. Het zal altijd nodig zijn dat de beslissingen worden gemaakt door een klein aantal sterke personen.³³

Voor figuur 2 werden de volgende drie stellingen voorgelegd:

1. Het is beter om in een geordende samenleving te leven dan de bevolking een mate van vrijheid te geven waardoor deze samenleving disruptief wordt.
2. Politieke hervorming gaat te snel in Oekraïne.
3. Het is erg belangrijk criminaliteit tegen te gaan ook al gaat dit ten koste van de rechten van de beschuldigde.³⁴

³²Reisinger, 'Political values', 193.

³³Ibidem, 221.

³⁴Ibidem, 221.

De stellingen die bij de twee figuren worden gesteld en de uitkomst hiervan geven aan dat autoritaire waarden zijn blijven bestaan. Het verlangen naar sterk leiderschap en orde binnen de samenleving zijn twee belangrijke dimensies van een autoritair regime.³⁵

De eerste president na de onafhankelijkheid was Leonid Kravchuk. In de jaren daarvoor was Kravchuk de eerste secretaris van de communistische partij in Oekraïne. Met de onafhankelijkheid wilde Kravchuk Oekraïne hervormen tot een autonome staat die niet afhankelijk was van buitenlandse invloeden. Kravchuk stelde bij zijn inauguratie als president dat Oekraïne een open democratische staat was waar de macht van de staat werd bekrachtigd door het volk en waar het individu centraal stond.³⁶ Dit bracht voor alle facetten van de Oekraïense samenleving nieuwe aspecten met zich mee, zo ook voor de media. De eerste jaren van onafhankelijkheid stonden in het teken van het opbouwen van de staat, economische hervormingen en het consolideren van Oekraïne als een internationale speler. Kravchuk gaf weinig tot geen aandacht aan de media waardoor deze tot op zekere hoogte vrij spel hadden.³⁷ Deze periode, door Dyczok de Gouden Eeuw van Oekraïense journalistiek genoemd, bracht drie belangrijke veranderingen met zich mee voor het medialandschap in Oekraïne.

1. De Oekraïense staat beëindigde het staatsmonopolie op media, stopte met censuur en liet internationalisering van de media toe door de barrière naar het buitenland te verwijderen.
2. In 1992 werd door het parlement de wetsverandering aangenomen die privaat eigendom van media legaal maakte. Hiermee werd de opheffing van het staatsmonopolie bekrachtigd.
3. De opkomst van 'nieuwe' media. Hieronder worden internet, satelliet- en kabeltelevisie mee bedoeld. Internet zal vooral in latere jaren een belangrijk

³⁵Reisinger, 'Political values', 190.

³⁶Olena Nikolayenko, 'Press Freedom during the 1994 and 1999 Presidential Elections in Ukraine: A Reverse Wave?' *Europe-Asia Studies* 56 (2004) 5, 664-665.

³⁷Dyczok, 'Was Kuchma's', 221.

medium worden voor bepaalde groeperingen binnen de samenleving zoals jongeren en hoogopgeleiden.³⁸

De ontwikkeling van de Oekraïense media was echter niet alleen maar vooruitstrevend. Een aantal elementen uit de Sovjet-dagen bleven ook in de media bestaan. De media werden namelijk niet volledig geprivatiseerd. Tien procent van de totale media bleven in het bezit van de staat. Deze media bleven opereren zoals in Sovjettijden waarbij de staat het beheer van deze media in handen heeft. Daarnaast had deze tien procent meer invloed dan het percentage suggereert. Een groot gedeelte van de geregistreerde media publiceerden niet waardoor de staat ongeveer vijftig procent van de actieve media in handen had.³⁹ Ondanks het officiële einde van censuur, bleef de regering pogen de media te controleren. De eerste instantie dat censuur weer de kop stak, was bij de eerste presidentiële verkiezingen in 1994. Zes alternatieven waren er voor een herverkiezing van Kravchuk waarvan Leonid Kuchma de belangrijkste opponent werd. Kuchma was voormalig directeur van een fabriek die raketten produceerde en daarnaast de minister-president in 1992-1993. Als zittende macht kreeg Kravchuk de voorkeur van de grote, voornamelijk westelijke nationale media waar Kuchma de voorkeur kreeg van voornamelijk oostelijke regionale media.⁴⁰ Twee maanden voor de verkiezingen richtte Kravchuk de Nationale Raad voor Televisie en Radio-Uitzendingen op. Met dit decreet poogde Kravchuk de media te controleren in aanloop naar de verkiezingen. Deze Nationale Raad kreeg de verantwoordelijkheid om de elektronische media te monitoren op meegaandheid met de wetgeving en medialicenties te verstrekken aan mediabedrijven. Voor dat deze Raad bij de Verkhovna Rada, het Oekraïens parlement, de revue had gepasseerd, had Kravchuk al de acht raadsleden aangesteld. Via deze Raad probeerde Kravchuk media te censureren die Kuchma steunden in de verkiezingen. Het opschorten van de licentie van Gravis, een privaat televisiebedrijf dat Kuchma steunde, werd door het Europese

³⁸Dyczok, 'Was Kuchma's', 220-221

³⁹Ibidem, 221.

⁴⁰Nikolayenko, 'Press Freedom', 665.

Instituut voor de Media (EIM) gezien als een groot incident in de aanloop naar de verkiezingen.⁴¹ Ondanks deze maatregel kwam Kuchma als winnaar uit de bus en werd hij de tweede president van Oekraïne.

Onder het regime van Kuchma werd het echter niet beter voor de Oekraïense media. Vrijwel direct na zijn aanstelling, hief Kuchma de Nationale Raad op en creëerde hij het Staatscomité voor Radio en Televisie. De voorzitter van dit comité werd aangesteld door en moest verantwoording afleggen aan Kuchma.⁴² Onder Kuchma stabiliseerde de economie. De economische en politieke macht was in handen van een kleine groep oligarchen. Deze economische elite bestond, zeker in de eerste jaren van de onafhankelijkheid, grotendeels uit de oude *Nomenklatura*, de heersende klasse van de communistische partij ten tijde van Sovjetperiode. Richting het einde van de Sovjet-Unie begon deze klasse met het verzamelen van kapitaal. Dit kapitaal werd later door de oligarchen gebruikt om industrieën in het Rusland georiënteerde oosten van Oekraïne te kopen. Dit zorgde voor een sterke mate van privatisering van de Oekraïense economie in de periode na de onafhankelijkheid.⁴³ Onder Kuchma waren het deze oligarchen die samen met de regering de zes grootste televisiestations met nationaal bereik in handen kregen.⁴⁴ Vanaf 1994 verweefde de economie zich steeds meer met de politiek waardoor een systeem ontstond van gedeelde afhankelijkheid tussen de zakenwereld en de politieke wereld. Politici kregen financiële en politieke steun van de oligarchen en in ruil daarvoor mochten de oligarchen ongehinderd zakendoen. De oligarchen kregen daarmee vrij spel in hun manier van zakendoen.⁴⁵

Het mediasysteem dat zich ontwikkelde in de jaren '90 in Oekraïne is tekenend voor politieke systeem dat ontstond na de onafhankelijkheid. Het was een duaal systeem waar zowel elementen van de Sovjet-Unie als elementen van democratie in

⁴¹Nikolayenko, 'Press Freedom', 665.

⁴²Ibidem, 665-666.

⁴³S. Matuszak, *The Oligarchic democracy. The influence of business groups on Ukrainian politics* (Warsaw 2012) 13.

⁴⁴Dyczok, 'Was Kuchma's', 222.

⁴⁵Matuszak, *The Oligarchic*, 13-14.

verwerkt waren. Het staatsmonopolie werd opgegeven maar belangrijke mediastations bleven in handen van de overheid. Censuur bleef bestaan in Oekraïne waardoor diversiteit in de massa media gehinderd werd. Niet alleen de media maar meerdere facetten van het systeem kenmerken de schijndemocratie of competitieve autocratie wat Oekraïne werd na de onafhankelijkheid.⁴⁶ Oekraïne had typische kenmerken zoals een dominante president, extreme centralisatie van macht en een inefficiënt systeem van *checks and balances* in de politiek. Oekraïne had echter ook een grondwet en politiek pluralisme hetgeen een actieve oppositie mogelijk maakte.⁴⁷ De nieuwe staat Oekraïne was een gerecht dat eruitzag als een democratie maar de smaak en geur van een autocratie had.

⁴⁶Dyczok, 'Was Kuchma's', 222.

⁴⁷Subtelny, *Ukraine*, 634.

Hoofdstuk 2: Presidentiële verkiezingen van 1999

In zijn eerste regeerperiode was het Kuchma niet gelukt om de economische crisis op te lossen. Hierdoor leek de kans dat Kuchma herkozen ging worden erg onwaarschijnlijk. Uit de, achteraf gezien, makkelijke overwinning van Kuchma, kwamen de tekortkoming van democratie in Oekraïne naar boven.⁴⁸ Deze gemakkelijke overwinning kwam door twee belangrijke factoren:

1. Het feit dat Kuchma de zittende president was.
2. De politieke en economische steun van de oligarchen.

Zoals in het vorige hoofdstuk werd genoemd, stelde Kuchma vrijwel direct na zijn aanstelling het Staatscomité voor Radio en Televisie in wat zorgde voor meer controle over de Oekraïense media. Om de macht van de president over de media in te perken richtte de Verkhovna Rada de Nationale Raad van Kravchuk weer op. Hierin zaten acht commissieleden waarvan vier werden aangesteld werden door de Verkhovna Rada. Zo kreeg het parlement invloed op het uitschrijven van nieuwe medialicenties en lag dit niet volledig bij de president.⁴⁹

In de aanloop naar de presidentiële verkiezingen van 1999 was er voor Kuchma meer competitie dan in de vorige verkiezingen. In totaal waren er vijftien kandidaten voor het presidentschap. Uit deze vijftien kandidaten werd de leider van de communistische partij CPU, Petro Symonenko, door de staatsmedia omgedoopt tot de grootste tegenstander van Kuchma. Het verloop van de verkiezingen liet de censuur en corruptie binnen de Oekraïense media duidelijk zien. Het EIM analyseerde deze presidentiële verkiezingen en verklaarde dat de situatie in vergelijking met 1994 significant slechter was geworden. De media werden door Kuchma gebruikt om Symonenko zwart te maken. De bevolking werd herinnerd aan de zwartste dagen van het communisme zoals de hongersnood van 1932-1933. Nep pamfletten van de CPU werden verspreid waarin de radicale hervormingen stonden die de CPU zou

⁴⁸Subtelny, *Ukraine*, 617.

⁴⁹Nikolayenko, 'Press Freedom', 666.

doorvoeren. Kuchma hield het echter niet bij zijn grootste tegenstander. Staatsmedia stelden ook andere kandidaten in een slecht daglicht en linkten gewelddadige acties aan parlementsleden van de oppositiepartijen. Kuchma zorgde er daarnaast voor dat verschillende oppositieleiders op publieke plekken geen licenties kregen om te spreken. Het EIM nam veelvuldige overtredingen van de verkiezingswetten gerelateerd aan de media en systematisch intimidatie van de oppositiemedia door staatsorganisaties waar tijdens de verkiezingen. Door deze ferme grip op de media en het gebruik van administratieve middelen won Kuchma een tweede term als president. Dit bleek later een groot klap voor de media democratisering in Oekraïne.⁵⁰

In 1999 begon de Europese Unie met het uitbreiden van de relaties met Oekraïne. Tot 1999 was de relatie met Oekraïne gebaseerd op de PCA. In aanvulling hierop voegde de Europese Unie de *Common Strategy* of Gemeenschappelijke Strategie hieraan toe. Oekraïne was het tweede land met een Gemeenschappelijke Strategie. Het doel achter deze strategie was het onderstrepen van de toewijding die de Europese Unie had voor een constructieve relatie met Oekraïne. Het beleid was geschreven voor vier jaar en moest een verbeterde relatie met het land als gevolg hebben. De strategie was echter eenzijdig. Het was geschreven ten behoeve van de Europese Unie waarbij de formulering van de doelstellingen erg vaag was. Hieruit kwam naar voren dat de lidstaten verschillende kijk hadden op de relatie met Oekraïne. De termijn van vier jaar werd uitgezeten maar niet verlengd. De strategie wist geen kwalitatieve verandering te brengen in de relaties tussen de Europese Unie en Oekraïne.⁵¹

Hoe ontwikkelden de media zich in deze periode? In het volgende stuk zal ik de drie kranten apart behandelen.

Den'

Zoals genoemd in de inleiding, was *Den'* vóór de verkiezingen van 1999 erg kritisch ten opzichte van het regime van Kuchma. In de editie van 23 november is deze

⁵⁰Nikolayenko, 'Press Freedom', 666.

⁵¹Sasse, 'The European', 305.

kritische houding goed te merken in de verschillende artikelen met betrekking op Kuchma en de verkiezingen. In de artikelen gewijd aan Kuchma en de regering wordt op een negatieve manier de vergelijking getrokken met de Sovjet-Unie. De stabiliteit van de prijzen en wisselkoersen is volgens het artikel hetzelfde als die in tijden van de Sovjet-Unie. Het is een schijnstabiliteit waar de staat de prijzen en wisselkoersen stabiel houdt ten koste van de nationale reserves. De staat heeft hierbij officiële en verborgen controle over handel en lage levensstandaarden.⁵² In de ogen van de auteur is de slechte status van de Oekraïense economie te wijten aan te veel staatscontrole. De staatscontrole over de handel en de houding van de staat als initiator en planner van de economie is wat Oekraïne ervan weerhoudt een gezonde economie te krijgen. Oekraïne is geen transitie economie meer maar een nieuw type economie. Dit is echter niet de markteconomie waar Oekraïne op had gehoopt.⁵³

Een tweede artikel stipt de overmatige bureaucratie in Oekraïne aan. De transitie van Sovjeteconomie naar markteconomie wordt gehinderd door de grote mate van ongeschikte bureaucratie. De bureaucraten in Oekraïne zijn niet in staat economische hervormingen te faciliteren, doordat zij de markteconomie en haar principes niet begrijpen. Oekraïne heeft te veel bureaucratie voor een werkende markteconomie. In het artikel wordt ook gesteld dat het Oekraïense systeem corruptie stimuleerde. Door lage lonen in de bureaucratie is de weg naar corruptie een logische. Staat en economie waren niet gescheiden waardoor de zakenwereld invloed uitoefende op de politieke wereld en vice versa.⁵⁴

Een derde artikel pleit voor meer verzet vanuit de bevolking. Het fundamentele probleem met de Oekraïense samenleving is het ontbreken van sociaal en politiek initiatief. Volgens de auteur Serhiy Krymsky was het staatsbeleid nooit georiënteerd op de mens. Hij pleit voor een kritische massa van mensen met initiatief en de

⁵²Den', 'Past accomplishments sad' (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/economy/past-accomplishments-sad> (7 mei 2017).

⁵³Den', 'Past accomplishments sad' (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/economy/past-accomplishments-sad> (7 mei 2017).

⁵⁴Den', 'Stating the Obvious' (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/stating-obvious-0> (7 mei 2017).

mogelijkheid om de ideeën van de kritische massa te implementeren in de samenleving. Dit is volgens Krymsky de enige manier om de politieke en economische crisis op te lossen.⁵⁵

DzT

Ondanks de kritische instelling van *DzT* is het aantal kritische artikelen in de editie van 26 november laag. Opvallend is dat de artikelen met een kritische toon corruptie als hoofdonderwerp hebben. Ondanks dat er niet direct gerefereerd werd naar de Oekraïense verkiezingen of naar Kuchma, is het wel het meest voorkomende onderwerp in deze editie. Het meest sprekende artikel hierover gaat over het onderzoek van het Instituut van Sociologie in Oekraïne. In dit onderzoek werden twintig managers van kleine particuliere bedrijven geïnterviewd over corruptie. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat vrijwel alle managers onofficieel meer hebben betaald in 1998 dan voorheen. Alle managers zagen zichzelf als een slachtoffer van corruptie waarvan zeventig procent zichzelf zag als een mentaal slachtoffer. De respondenten zagen de bestaande corruptie als de oorzaak van de verslechtering van de morele staat van de bevolking, de daling van het vertrouwen in de politici en de daling van de levensstandaard van de bevolking. De strekking van het artikel is de wurggreep die corruptie had op de ontwikkeling van Oekraïense samenleving en economie.⁵⁶

In twee andere artikelen wordt met een licht kritische houding gekeken naar de economie en de media. Op het gebied van de economie wordt er voornamelijk gepleit voor een meer openlijk buitenlands beleid. Om de markt te herstructureren moeten er meer buitenlandse investeerders komen en moet er afgestapt worden van de monopolistische leveranciers van grondstoffen om zo door concurrentie betere

⁵⁵Serhiy Krymsky, 'Question of the Day', *Den'* (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/question-day-18> (7 mei 2017).

⁵⁶Yuri Privalov en Yuri Sapelkin, 'Price of Corruption', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/LAW/tsena_korruptsii.html (8 mei 2017).

prijzen te krijgen.⁵⁷ In het artikel met betrekking tot de media wordt gepleit voor een liberalisering van de media ten opzichte van de overheid. Het gebruik van de media als staatspreekbuis wordt hierin afgekeurd. De verhouding tussen staat en media wordt een obscene huwelijk genoemd dat direct ontbonden moet worden. Volgens de auteur is het land toe aan een rust van alle politieke indoctrinatie via de media en moet er meer focus worden gelegd op plezier.⁵⁸

Ukrainian Weekly

De *Ukrainian Weekly* is van de drie Oekraïense kranten het meest algemeen. Er wordt in deze editie grotendeels objectief verslag gedaan over het verloop van de verkiezingen. Opvallend in de artikelen die gaan over de twee grote kandidaten van de verkiezingen, Kuchma en Symonenko, is dat de nadruk wordt gelegd op de terugkeer van de Sovjet-Unie als Symonenko had gewonnen⁵⁹. Corruptie is een veel terugkerend onderwerp in de artikelen. Vooral internationale kritiek wordt beschreven in deze artikelen. Opvallend is ook dat eerst de mening van de Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling (*European Bank for Reconstruction and Development*, ERBD) wordt aangehaald en daarna pas die van de Verenigde Staten en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (*Organization for Security and Cooperation in Europe*, OSCE).⁶⁰ Het is namelijk de ERBD die optimistisch was over de mate van corruptie binnen Oekraïne waar de Verenigde Staten en voornamelijk de OSCE erg kritisch waren over het verloop van de verkiezingen. Zowel de OSCE als de VS hebben het over de media tijdens de verkiezingen. De kritiek wordt geuit over het feit dat de meeste media overduidelijk pro-Kuchma zijn en geen eerlijk

⁵⁷Dzerkalo Tyzhnia, 'Mvestorg forecasts foreign trade turnover of Ukraine in 2000' (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/mvestorg_prognoziruet_vneshnetorgovyy_oborot_ukrainy_v_2000_godu.html (8 mei 2017).

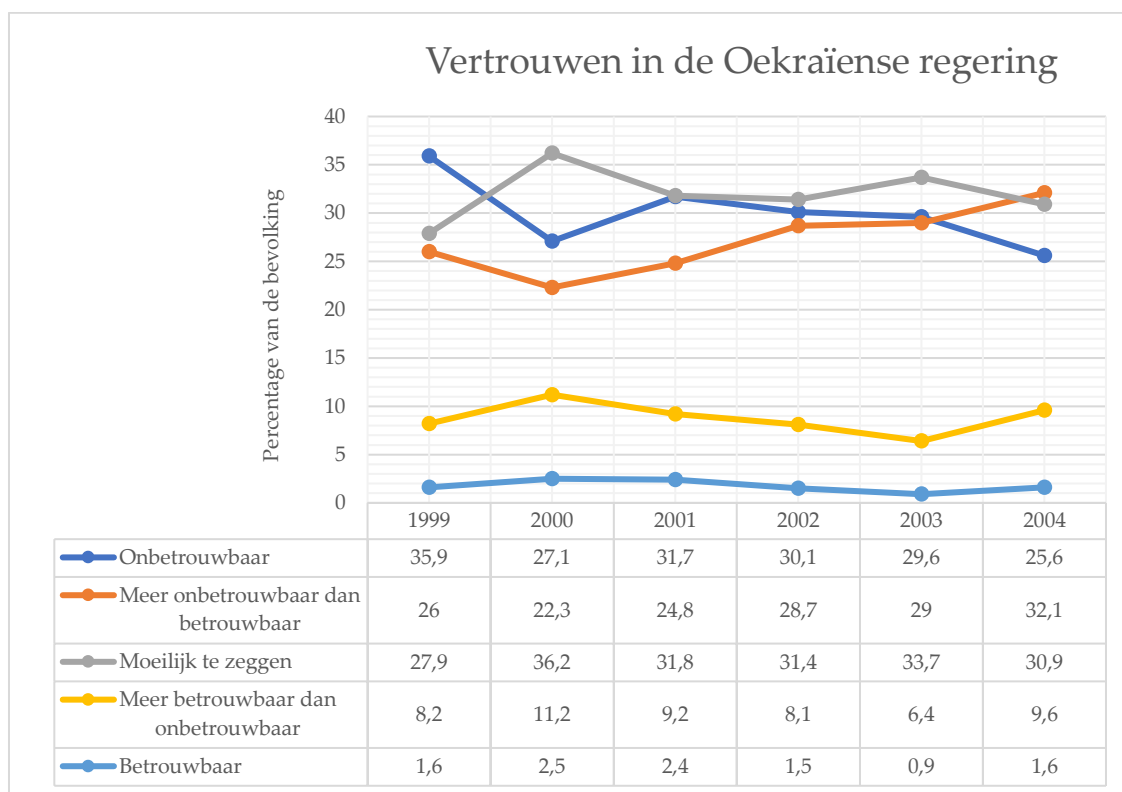
⁵⁸Andrew Sotov, 'Mesalliances Government and Media', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/CULTURE/mezalyans_vlasti_i_media.html (8 mei 2017).

⁵⁹*Ukrainian Weekly*, 'Kuchma's victory: diffusing red threat', *Ukraine Weekly*, 21 november 1999.

⁶⁰Paul Goble, 'ERBD optimistic about overcoming corruption', *Ukraine Weekly*, 21 november 1999.

verslaggeving doen over de oppositie.⁶¹ Ondanks de internationale kritiek, kreeg Kuchma wel van de internationale samenleving het voordeel van de twijfel. In vrijwel ieder artikel waar kritiek wordt geuit over de gang van zaken in Oekraïne, wordt er in de conclusie gesproken over hoop en vooruitgang. Dit scheidt het beeld dat ondanks de corruptie en gekleurde media, er vertrouwen is in Kuchma.⁶²

Analyse

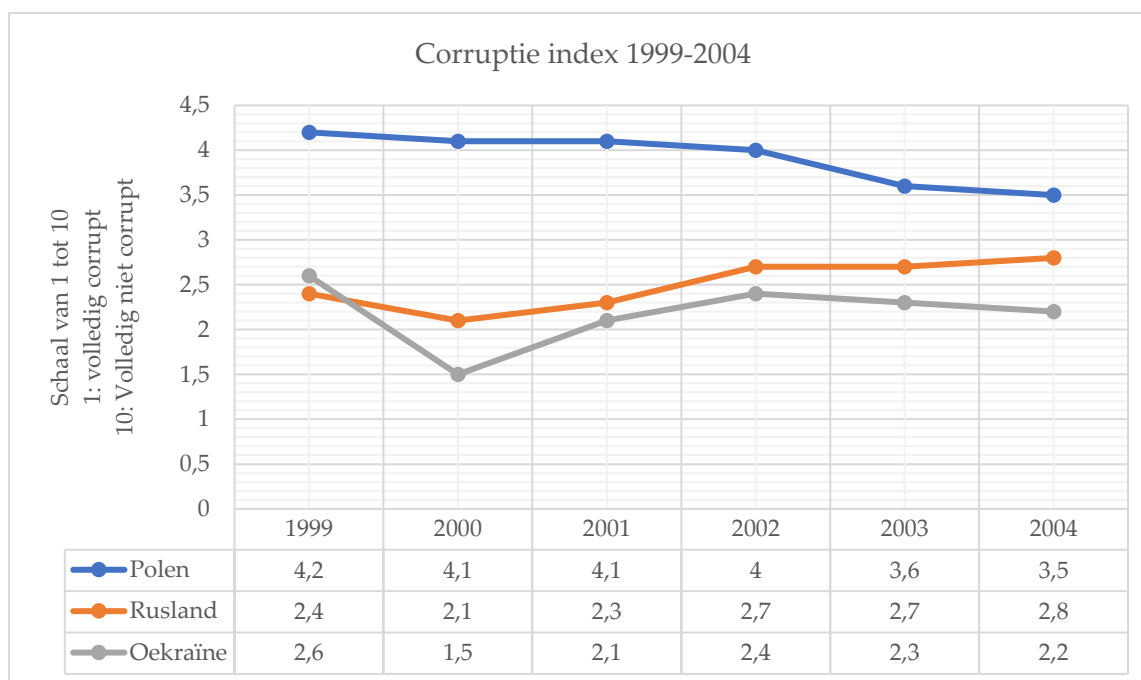

Figuur 3: Vertrouwen in de Oekraïense regering 1999-2004 in percentage van de bevolking⁶³

⁶¹Roman Woronowycz, 'International election observers report voting irregularities, government intrusion', *Ukraine Weekly*, 21 november 1999.

⁶²Woronowycz, 'International'.

⁶³Panina, *Ukrainian Society*, 44.

Figuur 4: Corruptie index van Polen, Rusland en Oekraïne 1999-2004⁶⁴

In alle drie de kranten komt het onderwerp corruptie naar voren. Vooral de twee Oekraïense kwaliteitskranten, *Den'* en *DzT*, zijn sterk kritisch over dit onderwerp. *Den'* spreekt over een bureaucratisch systeem dat corruptie stimuleert. Hierbij legt *Den'* de schuld bij de regering van Kuchma. Deze hoge mate van corruptie in het bureaucratisch systeem is ook terug te zien in het artikel in *DzT*. Alle twintig geïnterviewde managers waren slachtoffer van corruptie. Ook wordt gesteld dat het in 1999 het bedrag wat de managers hebben betaald hoger lag dan in 1998. Dit suggereert dat de corruptie in Oekraïne aan het toenemen is. *Ukrainian Weekly* noemt ook corruptie in haar artikelen. Hier gaat het echter niet over een kritisch artikel vanuit de redactie maar een verslaggeving over de kritiek van internationale actoren zoals de Verenigde Staten op de corruptie en censuur in Oekraïne. De mate van corruptie valt ook af te lezen in figuur 3. Het cijfer van Oekraïne is significant lager dan dat van een andere ex-communistische staat Polen. De mate van censuur ligt gelijk met die van Rusland.

⁶⁴ Transparency International, 'Corruption Perception Index 1999-2004' (versie 12 september 2004), <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi> (10 juli 2017).

Ukrainian Weekly blijft relatief algemeen in haar verslaggeving. Het grote verschil met de kwaliteitskranten is dat *Ukrainian Weekly* optimistisch is over de toekomst. Ieder artikel dat betrekking heeft op corruptie en censuur wordt optimistisch en relatief positief afgesloten. Het thema censuur keert ook terug in de verslaggeving van *DzT*. Hierin wordt de band tussen media en staat aangehaald als een obscene huwelijk waar *Ukrainian Weekly* wederom alleen de buitenlandse kritiek uitspreekt over dit onderwerp. In *Den* en *DzT* wordt er veel gesproken over de markteconomie of het ontbreken hiervan. Dit suggereert een pro-Europeans of prowesters houding van *Den'* en *DzT*. De markteconomie is namelijk een kern van het Westerse kapitalistische systeem. Vooral *Den'* is sterk kritisch op dit onderwerp. De economische cijfers die de regering publiceert zijn volgens de krant een farce, prijzen en wisselkoersen die kunstmatig stabiel worden gehouden door de overheid. Hierbij wordt de vergelijking getrokken met de Sovjet-Unie. De Sovjet-Unie werd echter niet alleen gebruikt door de oppositie als vergelijking. In *Ukrainian Weekly* wordt de vergelijking tussen de Sovjet-Unie en de voornaamste kandidaat in de presidentsverkiezingen Symonenko gemaakt. Het 'Rode Gevaar' wordt dus zowel in kritische als staatsmedia gebruikt voor vergelijking.

De twee kwaliteitskranten zijn deze editie beide sterk kritisch. Hoewel niet in ieder artikel de directe link wordt genoemd, wordt er vooral kritiek over het regime geuit. *Ukrainian Weekly* blijft meer aan de oppervlakte maar lijkt een meer pro-regering houding te hebben. Alleen internationale kritiek wordt genoemd in *Ukrainian Weekly* en de vergelijking van Symonenko met de Sovjet-Unie, is de vergelijking die gemaakt werd door Kuchma en zijn regering. In 1999 vond meer dan de helft van de bevolking de zittende regering meer onbetrouwbaar dan betrouwbaar namelijk 61,9%. Dit is af te lezen in figuur 4. Ondanks dat Kuchma de verkiezingen wist te winnen in 1999 is er een grote mate van wantrouwen binnen de Oekraïense samenleving.

Hoofdstuk 3: Parlementsverkiezingen van 2002

De presidentiële macht van Kuchma groeide in de jaren van zijn tweede term. Los van het kiezen van een minister-president, kon Kuchma alle andere ministers benoemen en ontslaan. Hij koos alle gouverneurs, kon het parlement ontbinden en er was niet tot nauwelijks controle op zijn macht over de staatsbureaucratie.⁶⁵ Met de groei van de presidentiële macht werd ook de censuur van het regime sterker. Kuchma wilde met de censuur kritiek over de groeiende corruptie vermijden door de hoeveelheid van informatie te limiteren.⁶⁶

Onder Kuchma werd Rusland weer een belangrijke partner van Oekraïne. In de jaren van Kravchuk stond Oekraïne bekend om haar sterk nationalistische en protectionistische vorm van economie. Na de tweede verkiezing van Kuchma werden niet alleen de oligarchen, die vaak Russisch waren, sterker maar ook de Russische economie trok weer aan. Toen deze weer hersteld was van de crisis van 1998, werden de bilaterale banden tussen Oekraïne en Rusland weer aangehaald. Rusland was de belangrijkste handelspartner van Oekraïne. In 2001 was 27,2 procent van alle export van Oekraïne naar Rusland en 38 procent van alle import kwam uit Rusland.⁶⁷ Onder druk van het IMF moest Oekraïne zijn restricties op grootschalige privatisering versoepelen wat de deur opende voor Russische investeerders. Door de slechte internationale reputatie en de gelimiteerde middelen van Oekraïense investeerders, bleken de Russen de enigen te zijn die geïnteresseerd waren in Oekraïense industrieën en de enigen die bereid waren hierin te investeren.⁶⁸ Ook op politiek niveau trok Oekraïne in deze periode sterker naar Rusland toe. In 2002 werd bij de EU-conferentie in Copenhagen het EU-lidmaatschap van Oekraïne op de korte termijn afgewezen. In

⁶⁵Subtelny, *Ukraine*, 635.

⁶⁶Dyczok, 'Was Kuchma's', 223.

⁶⁷Rosaria Puglisi, 'Clashing Agendas? Economic Interests, Elite Coalitions and Prospects for Co-Operation between Russia and Ukraine', *Europe-Asia Studies* 55 (2003) 6, 838.

⁶⁸Puglisi, 'Clashing', 838.

plaats van lid te worden van de Europese Unie besloot Kuchma volledig lid te worden van *Euroasian Economic Community* (EEC). Dit was een economisch verband tussen voornamelijk ex Sovjetstaten. Voor 2002 was Oekraïne slechts een waarnemer van de EEC.⁶⁹

In de tweede regeerperiode begon de bevolking, voornamelijk de oppositie, te morren en zich te verzetten tegen de president. De belangrijkste media werden door de regering of door aan de regering gelieerde oligarchen gecontroleerd.⁷⁰ De corruptie, censuur en oneerlijke verslaggeving in de media bleven dus bestaan, hetgeen voor veel frustratie en woede onder de oppositie zorgde. Kuchma ging echter in deze periode verder dan slechts het bovenstaande. De controversiële moord van de oppositiejournalist Georgiy Gongadze zorgde voor eerst sinds jaren voor grootschalig protest. Gongadze schreef over de samenwerking van de regering met oligarchen en corruptie. Hij gebruikte het internet als medium om zijn teksten te verspreiden. Gongadze verdween op 16 september 2000 onder verdachte omstandigheden. Een aantal dagen later werd het onthoofde lichaam teruggevonden. De regering ontkende de moord en verklaarde het lichaam niet identificeerbaar. Als reactie hierop begon de familie en de collega's van Gongadze een publieke campagne en verschillende rechtszaken voor een volledig onderzoek naar de dood van Gongadze.⁷¹ Het schandaal verkreeg echter nationale en internationale aandacht nadat er spraakopnames van Kuchma in gesprek met zijn ministers boven water kwamen. In deze spraakopnames kwamen verschillende misstanden van de regering naar voren. Er werd gesproken over het deporteren van Gongadze, het intimideren van media critici en rechters, het censureren van media, corruptie, het geforceerd leveren van stemmen door lokale politici aan Kuchma en de samenwerking met de oligarchen op het gebied van belastingfraude. De opnames kwamen naar buiten via majoor Mykola Melnychenko, die werkzaam was in de beveiliging van Kuchma. Kuchma zelf ontkende alles en

⁶⁹Puglisi, 'Clashing', 840

⁷⁰Dyczok, 'Was Kuchma's',

⁷¹Adria Kratnycky, 'Meltdown in Ukraine', *Foreign Affairs* 80 (2001) 3, 74-75.

claimde dat de opnames gefabriceerd waren door het Westen en de oppositie. De authenticiteit van de opnames is nooit volledig vastgesteld. De defensieve manier waarop de regering omging met de opnames suggereert echter wel dat de opnames authentiek waren.⁷²

Authentiek of gefabriceerd, de opnames hadden een groot effect op de steun van de bevolking. Uit opiniepeilingen na opnames blijkt dat een uit vier van de respondenten geloofd dat de opnames authentiek zijn tegenover een uit acht die geloofd dat de opnames gefabriceerd zijn. Kuchma begon de steun van het volk te verliezen. Ten gevolge van de opnames ontstonden grootschalige protesten tegen Kuchma en zijn regering. Oppositiegroeperingen zoals Oekraïne zonder Kuchma en het Forum voor Nationale Redding kregen meer en meer volgelingen. Onder leiding van een brede coalitie van oppositiepartijen kwamen meer dan 20.000 Oekraïners in opstand tegen het regime en inspireerde een nieuwe generatie van studentprotesten. De opnames onderstreepten wat een groot aantal van de Oekraïense hervormers en buitenlandse overheden al lang dachten. Kuchma is het hoofd van een zeer corrupte, criminele machtsstructuur. De opnames voedden de hervormende krachten in Oekraïne en organiseerde deze krachten rondom de studentenbeweging 'Voor Waarheid'. Het lukte de oppositie niet om Kuchma uit zijn ambt te ontsetten maar er was een overduidelijke verandering in de houding van de bevolking ten opzichte van de regering en haar praktijken⁷³. Voor het eerst mobiliseerden bevolking en oppositie zich onder één vlag en was er sprake van een brede coalitie die streed voor een eerlijke overheid.⁷⁴

Een belangrijke factor hierin waren de onafhankelijke media.⁷⁵ Het waren de onafhankelijke media die in de periode na 2000 zich niet meer lieten censureren maar de misdaden en corruptie van Kuchma aan het licht brachten. Hierin was de

⁷²Kratnycky, 'Meltdown', 76-77.

⁷³Ibidem, 78-80.

⁷⁴Ibidem, 78-79.

⁷⁵McFaul, 'Ukraine', 61.

competitieve autocratie wederom te merken. In een volledige autocratie worden de media zonder stoot of slag gecensureerd. De onafhankelijke media in Oekraïne uitten kritiek onder gevaarlijke omstandigheden, maar bleven dit wel doen. Mede door de actieve kritiek van de media op het regime van Kuchma kon de oppositie in de parlementsverkiezingen van 2002 een meerderheid behalen.⁷⁶

Hoe ontwikkelde de kranten zich in deze turbulente periode? Is er een verschil merkbaar met de verslaggeving van 1999? Hieronder zal ik de vier kranten apart analyseren.

Den'

In deze periode ging *Den'* van een kritische krant naar staatskrant. Deze verandering van houding is ook te merken in de verslaggeving van de parlementsverkiezingen van 2002. In een artikel over de uitslag van de verkiezingen, wordt iedere kandidaat, behalve de zittende macht in een kwaad daglicht gezet. De Oekraïense bevolking wordt afgeschilderd als een makkelijk beïnvloedbaar persoon die zich door iedereen behalve de staat laten sturen. Het Westen zou unaniem één kandidaat hebben gesteund waardoor politiek pluralisme niet mogelijk kan zijn. Degenen die op de communisten hebben gestemd worden omschreven als armzalige, ellendige mensen die beroofd zijn van hun geloof.⁷⁷

In een artikel over de controle van de OSCE, komt in het commentaar naar voren dat de westelijke onderzoekers Oekraïne bekritisieren aan de hand van democratische standaarden uit het Westen. Hierbij focussen zij zich op bepaalde aspecten van de Oekraïense samenleving zoals het schisma in de politiek. Ze spelen in op conventionele stereotypes van Oekraïne waardoor onware assumpties worden gemaakt in de verslaggeving. In het artikel wordt wel corruptie en censuur besproken als iets dat bestaat maar enorm wordt opgeblazen door de westerse media. Waar het

⁷⁶McFaul, 'Ukraine', 61.

⁷⁷Mykola Nesenjuk, 'Elections Over: Time Remembering Who and What', *Den'* (versie 9 april 2002), <https://day.kyiv.ua/en/article/close/elections-over-time-remembering-who-and-what> (12 mei 2017).

in 1994 en 1998 significant erger was, bekritisieren de westerse media de vooruitgang van het Oekraïense verkiezingssysteem.⁷⁸

DzT

In deze editie valt het op dat *DzT* verslag doet van moorden op oppositieleiders maar vrijwel geen notie geeft van de verkiezingsuitslagen of het verloop ervan. Een regionale leider van de sociaaldemocraten, Mykola Shkriblyak, werd vóór de verkiezingen vermoord. Shkriblyak werkte zijn weg omhoog in zijn regio. Voordat Shkriblyak de politiek in ging was hij was een entrepreneur met een eigen bedrijf. Eenmaal in de regionale politiek, was Shkriblyak een Europees gezind man. In zijn verkiezingscampagne pleitte hij voor een democratische rechtstaat naar Europees model. De ideale Europese samenleving waarin mensenrechten niet geschonden worden en de overheid in dienst is van het volk.⁷⁹ De regionale aanklager Yuri Yurchenko stelde na het onderzoek dat het een contractmoord was, geassocieerd met de strijd van de voorverkiezingen.⁸⁰ In het artikel wordt ook nog Michael Vysgyvanyuk genoemd. Hij stelt dat de moord op Shkriblyak een duidelijk politiek karakter heeft en dat criminelen dan wel de maffia betrokken zijn bij deze moord.⁸¹

Dit is echter niet de enige politieke moord die wordt besproken in deze editie. De moord op de directeur van het oppositietelevisiestation TOP, Igorya Aleksandrova, wordt ook besproken. Wederom komt in het artikel naar voren dat de moord politiek van aard was en van tevoren door een onbekende partij werd aangevraagd. In geen van beide artikelen wordt echter de schuld bij de regering gelegd.⁸²

⁷⁸Viktor Zamyatin, 'Progress Evident, Lagerger Dose of Democracy Needed', *Den'* (versie 9 april 2002), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/progress-evident-larger-dose-democracy-needed> (12 mei 2017).

⁷⁹ Eugene Gutsul, 'When blood is on the ballot', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/kogda_krov_na_byulletenyah.html (14 mei 2017).

⁸⁰ Eugene Gutsul, 'When blood is on the ballot', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/kogda_krov_na_byulletenyah.html (14 mei 2017).

⁸¹ Eugene Gutsul, 'When blood is on the ballot', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/kogda_krov_na_byulletenyah.html (14 mei 2017).

⁸²*Dzerkalo Tyzhnia*, 'New in the murder Igorya Aleksandrova (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/novoe_v_dele_ob_ubiystve_igorya_aleksandrova.html (14 mei 2017).

Ukrainian Weekly

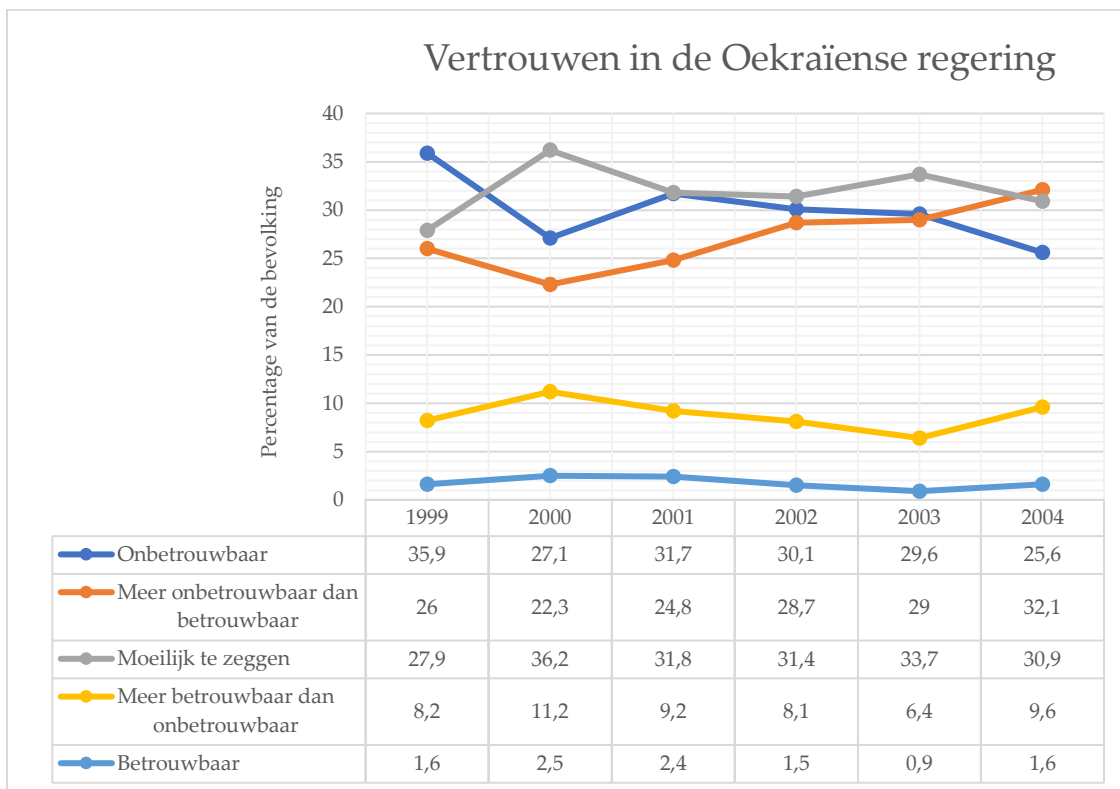
De inkleuring van *Ukrainian Weekly* is deze editie hetzelfde als bij de vorige verkiezingen. Het is voornamelijk een objectief verslag, al valt bij deze editie wel op dat het zich meer tegen de regering keert. De verslaggeving over Kuchma is minder positief dan in 1999. Internationale kritiek krijgt meer en eerder ruimte in de krant waar het in 1999 naar achter werd geschoven. Het is duidelijk merkbaar dat de internationale actoren zich meer hebben bemoeid met deze verkiezingen dan in 1999.⁸³

Ook in *Ukrainian Weekly* wordt de moord op Shkriblyak uitgebreid in een artikel besproken. Er wordt gesproken van een contractmoord en de mogelijke connectie met de politiek. Opvallend is dat de moord veelvuldig wordt gekoppeld aan zijn voornaamste tegenstander in de regio, lijststrekker van het blok Ons Oekraïne Roman Zvarych. Ons Oekraïne was de partij van oppositieleider Yushchenko. Er wordt zelfs de mogelijkheid genoemd dat de Verenigde Staten betrokken zouden zijn bij de moord. Zvarych zag de moord zelf als een politiek aanval op zijn positie. Door hem als de schuldige af te schilderen, werd een poging gedaan van hem een politiek 'lijk' te maken. Zvarych doelt hiermee op het feit dat de beschuldigingen hem politiek buitenspel zou zetten door het verlies van het vertrouwen van de bevolking.⁸⁴

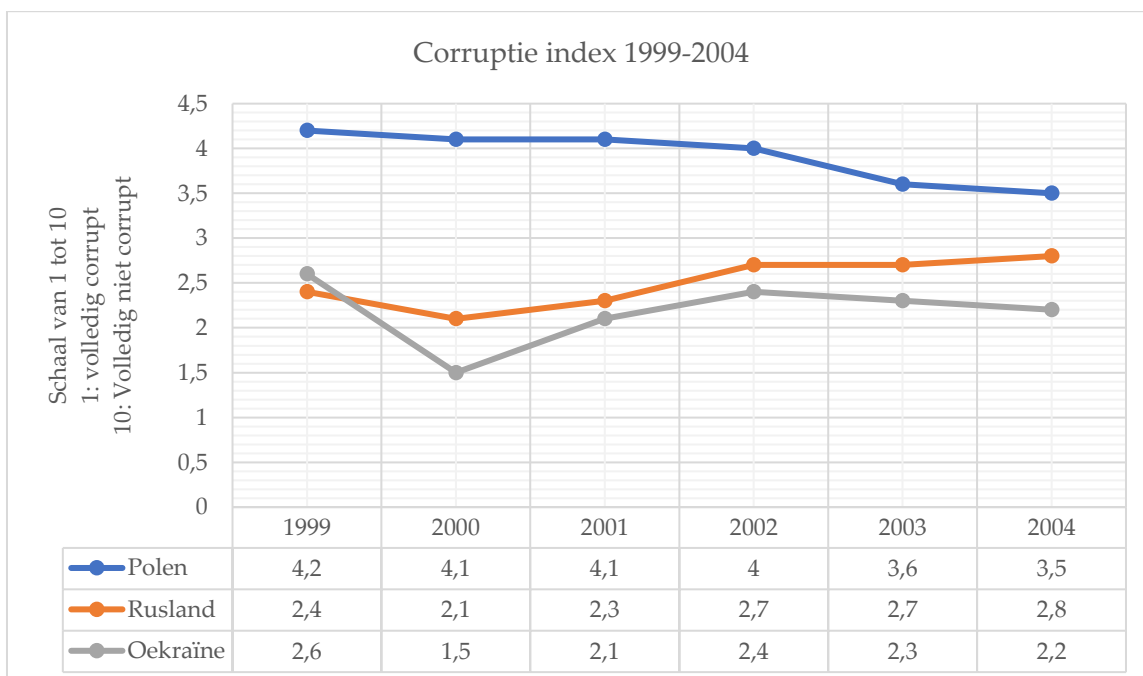
⁸³Roman Woronowycz, 'International observers say elections free, but not fair', *Ukrainian Weekly*, 7 april 2002.

⁸⁴*Dzerkalo Tyzhnia*, 'New in the murder Igorya Aleksandrova (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/novoe_v_dele_ob_ubiystve_igorya_aleksandrova.html (14 mei 2017).

Analyse

Figuur 3: Vertrouwen in de Oekraïense regering 1999-2004 in percentage van de bevolking⁸⁵

Figuur 4: Corruptie index van Polen, Rusland en Oekraïne 1999-2004⁸⁶

⁸⁵Panina, *Ukrainian Society*, 44.

⁸⁶Transparency International, 'Corruption Perception Index 1999-2004' (versie 12 september 2004), <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi> (10 juli 2017).

De eerste twee jaar van de tweede termijn van Kuchma werd getekend door schandalen en corruptie. In deze periode is het percentage van de bevolking dat op zijn minst de regering meer betrouwbaar dan onbetrouwbaar vond gedaald van 13,7 procent in 2000 naar slechts 9,6 procent in 2002. Kuchma kreeg mede door de opnames meer en meer kritiek vanuit de bevolking. De zaak Gongadze werd nationaal nieuws en dat Oekraïens media niet bang waren om andere soortgelijke zaken aan het licht brengen, blijkt uit de editie van *DzT*. *DzT* doet vrijwel geen verslag van de verkiezingen maar wijdt wel twee artikelen aan moorden die politiek van aard zijn. Ook in *Ukrainian Weekly* wordt in een artikel uitgebreid verslag gedaan over een politieke moord. De vermoorde personen in de artikelen zijn van een oppositiepartij of steunen de oppositie. In geen van de artikelen wordt de regering als verantwoordelijk genoemd. De zaak Gongadze en het onthullen van de opnames is ook terug te zien in de corruptie index. In 2000 wordt het bijzonder lage cijfer van 1,5 behaald in Oekraïne. Al stijgt het cijfer naar 2,4 in 2002, de corruptie blijft ontzettend hoog in Oekraïne.

In *Den'* is de hand van de regering duidelijk te merken. De situatie in het Oekraïne wordt voornamelijk gewijd aan de inmenging van het Westen. De kritiek van *Den'* over het ontbreken van politieke pluriformiteit door het steunen van één kandidaat door het Westen, hint naar de grote overwinning van de coalitie van Yushchenko. De pro-Russische houding van het regime blijkt hier ook uit. Het Westen is te kritisch ten opzichte Oekraïne en haar regime volgens *Den'*. Corruptie is aanwezig maar niet in de mate die door westerse waarnemers wordt vastgesteld. Alles in de artikelen van *Den'* duidt erop dat de overheid geen blaam treft bij de situatie in Oekraïne en juist de andere actoren hierbij aan de basis staan.

Hoofdstuk 4: Presidentiële verkiezingen 2004

De grote winst van de oppositie in de parlementaire verkiezingen van 2002 had een negatief effect op de mediavrijheid in de aanloop naar de verkiezingen van 2004. Kuchma poogde met steun van de oligarchen zijn machtspositie te behouden en te versterken. De media werd gebruikt door de staat als instrument om de bevolking te demoraliseren en hun macht te verkleinen. Veel Oekraïners waren bewust van de hoge mate van corruptie in het politieke systeem maar hadden vaak niet de feiten, details en informatie om er iets aan te doen. Via de media werd de bevolking 'dom' gehouden. Op deze manier poogde Kuchma de publieke beeldvorming en het gedrag van de bevolking te beïnvloeden.⁸⁷

Deze periode werd ook gekenmerkt door de opkomst van internetgebruik. Ondanks de zware censuur op de mainstream media, bleef Oekraïne een competitieve autocratie. Bepaalde mediabedrijven mochten daarom wel publiceren terwijl deze niet onder de censuur van de staat vielen. Alternatieve vormen van informatie waren hierdoor altijd beschikbaar in Oekraïne en vooral het internet was hierin een belangrijke speler. Het internet en de media die in private handen waren, zoals *DzT*, bereikten slechts een klein gedeelte van de bevolking maar hadden wel significante impact. Deze vormen van media werden gelezen door hoger opgeleiden en intellectuelen. Het was de bron van informatie voor de groep in de samenleving die de beslissingen maken en verantwoordelijk zijn voor de beeldvorming van het publiek.⁸⁸

De verkiezingen van 2002 hadden het regime wakker geschud. Kuchma had de kracht van het recht op vereniging, recht op demonstratie, groeiende civiele organisaties en het scherp monitoren van verkiezingen zwaar onderschat. Niet alleen had dit de grote overwinning van de oppositie als gevolg maar bracht het ook zijn

⁸⁷Dyczok, 'Was Kuchma's', 224.

⁸⁸Ibidem, 234.

machtspositie in gevaar. Kort na de verkiezingen begon Kuchma de zogeheten *temnyki* te introduceren.⁸⁹ Deze *temnyki* of geheime instructies waren een techniek verzonnen en uitgevoerd tijdens de verkiezingscampagne van Putin in 2000. De techniek hield in dat instructies werden gestuurd naar de media die in bezit van de staat waren. Dit waren instructies over hoe het nieuws uitgezonden moest worden, waar nadruk op moest worden gelegd en wat moest worden weg gelaten.⁹⁰

Het jaar 2002 werd omgedoopt tot het jaar van Rusland in Oekraïne. Niet alleen het toetreden tot de EEC maar ook andere factoren droegen bij aan deze benoeming. Oekraïne raakte vervreemd van de Verenigde Staten door de verkoop van Oekraïense wapens aan het Irak van Saddam Hussein. Afspraken werden gemaakt met Duitsland en Rusland over het leveren van Russisch gas via Oekraïne. Dit resulteerde in de verkiezing van Kuchma tot de president van de *Commonwealth of Independent States* (CIS), het verband tussen de voormalige Sovjetstaten. Kuchma was daarmee de eerste niet-Russische president van de CIS.⁹¹

In 2003 begon de Europese Unie en Oekraïne met de overleggen over de Actie Plannen. Zowel de elite als de massa in Oekraïne hadden al jaren een overwegend positieve houding ten opzichte van de Europese Unie maar de verbintenis met en het bewustzijn van Europa als institutie was slechts marginaal gegroeid in die jaren. In Oekraïne werd het ENP gezien als de eerste stap richting lidmaatschap. De relatie tussen de EU en Oekraïne op beleidstechnisch gebied voor de Actie Plannen was geen sterke. Waar de Europese Unie zich beklaagde over de matige implementatie van de PCA, beklaagde Oekraïne zich over sancties van de Europese Unie op staal en chemische producten. Het Oekraïense buitenlandse beleid was een twee strijd tussen Europa en Rusland, waar Kuchma zich prowesters uitliet wanneer dit politiek rendabel was voor hem. In samenwerking met Kuchma werden de Actie Plannen opgesteld voor Oekraïne. Deze plannen werden opgesteld aan de hand van de Land

⁸⁹Subtelny, *Ukraine*, 634.

⁹⁰Dyczok, 'Was Kuchma's', 225-226.

⁹¹Subtelny, *Ukraine*, 635.

Strategie voor Oekraïne. Het onderzoek voor de Land Strategie begon in 2002. In vergelijking moest de Oekraïense regering significant meer stappen ondernemen dan de Europese Unie om deze Actie Plannen te laten slagen. De plannen kenden verschillende prioriteiten. Een van de prioriteiten van de Actie Plannen was het verder versterken van de stabiliteit en effectiviteit van instituties die democratie en de rechtstaat stimuleren. Hieronder vielen onder andere democratische verkiezingen, mediavrijheid, vrijheid van meningsuiting en het respecteren van de rechten van minderheden. Het gros van de prioriteiten waren gefocust op democratische actoren en factoren. Twee van deze democratische factoren, mediavrijheid en mensenrechten, bleken een heikel punt voor Oekraïne. Het ENP en de Actie Plannen voor Oekraïne werden uiteindelijk een samenvoeging van de retoriek van de *Common Strategy* en de inhoud van PCA. Het ENP spreekt over verdere integratie en heeft een sterke focus op veiligheid.⁹²

2003 stond in het teken van de presidentiële verkiezingen van 2004. Kuchma kon vanwege de grondwet geen derde termijn verkrijgen als president en moest een opvolger kiezen. Hiervoor waren drie kandidaten, ieder van een andere oligarchenclan. De keuze viel uiteindelijk op Victor Yanukovych van de Donetsk clan vanwege zijn grote achterban in Oost-Oekraïne. Verschillende leden van deze clan kregen na de aanstelling Yanukovych hoge posities in de belangrijke overheidsinstellingen. Het had er alle schijn van dat Oekraïne in handen zou komen van de oligarchen uit Oost-Oekraïne.⁹³

De oppositie zat echter niet stil in de aanloop naar de verkiezingen. De belangrijkste oppositiepartijen vormden een coalitie en schaarden zich als collectief achter de kandidaat Viktor Yushchenko. Dit in tegenstelling tot de zittende macht. Kuchma schaarde zich niet achter één kandidaat en één partij maar vertrouwde op een los verband van oligarchenclans die vaak met elkaar concurreerden.⁹⁴ Deze keuze van

⁹²Sasse, 'The European', 307.

⁹³Subtelny, *Ukraine*, 635.

⁹⁴Lucan A. Way, 'Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine', *World Politics* 57 (2005) 2, 256.

Kuchma had als gevolg dat verschillende oligarchen en voormalige ministers van kamp wisselden en de concurrent Yushchenko voorzagen van financiële en politieke steun. Belangrijke aanhangers van Kuchma, zoals het hoofd van het parlement, hielden vlak voor de verkiezingen op met het steunen van Kuchma en Yanukovych. De politiek was verdeeld in twee kampen en daarmee ook Oekraïne zelf. Hierdoor was de centrale controle van Kuchma over de politiek grotendeels verdwenen. Dit maakte grootschalige protesten na de verkiezingen van 2004 mogelijk. Niet alleen vanuit de politiek maar ook van de bevolking in de regio's kreeg Yushchenko steun. Het sterke sentiment tegen de zittende macht met haar corruptie en censuur zorgde ervoor dat grote delen van de bevolking Yushchenko steunden in de verkiezingen. De opkomst van een Europese identiteit zetten duizenden Oekraïners ertoe aan massaal te protesteren tegen de verkiezingsuitslag van 2004.⁹⁵

In de periode 2002-2004 is een duidelijke verandering in de houding van een gedeelte van de bevolking te merken. Het beleid van Kuchma werd door steeds meer mensen afgekeurd en de roep naar een democratische president werd steeds groter. Is de verandering in houding ook te merken in de verslaggeving van de verkiezingen van 2004?

Den':

Opvallend aan deze editie van *Den'* is het artikel waar naar voren komt dat ook *Den'* of in ieder geval belangrijke personen van *Den'* het regime van Kuchma en zijn opvolger Yanukovych niet steunen. In het artikel genaamd 'Stop met het vernederen van Oekraïne!' houdt de Oekraïense vertegenwoordiger in de Verenigde Staten, Mexico, Canada en Israël, Yuriy Shcherbak, een betoog over het verloop van de verkiezingen. Hij noemt dat Kuchma en zijn regering de wil van het Oekraïense volk uit het oog zijn verloren en dat de verkiezing van Yanukovych onherstelbare schade zal veroorzaken bij Oekraïne, haar staat en haar bevolking. Hij stelt dat de huidige

⁹⁵Way, 'Authoritarian', 257.

regering op internationaal niveau Oekraïne een lachertje maakt, haar diplomaten tot butlers maakt van de persoonlijke interesses van het corrupte regime en Oekraïne isoleert op het internationale speelveld. Aan het eind van het artikel doet Shcherbak een oproep naar al zijn collega's en diplomaten om Yushchenko te steunen en daarmee vrijheid, onafhankelijkheid, glorie en waardigheid van Oekraïne te steunen. Hij noemt zijn bezorgdheid over de ontwikkeling van *Den'* de afgelopen jaren. Shcherbak schaart zich achter het protest van het personeel en de hoofdredacteur Larysa Ivshyna tegen Kuchma en hoopt voor een terugkeer naar de oude waarde van *Den'* namelijk de reflectie van intellectuele en patriottische houding van de bevolking.⁹⁶

DzT:

DzT is, niet verrassend, sterk gekleurd in deze editie. In het gros van de artikelen over binnenlands beleid gaat het over de politieke crisis, de Oranjeprotesten in Kiev en Yushchenko. De oranje houding van *DzT* komt naar voren in vrijwel alle artikelen aangezien deze artikelen alleen de kant van kamp Yushchenko belichten. In een artikel wordt de visie van Yushchenko gedeeld over het oplossen van de politieke crisis waarin Oekraïne zich begeeft. Er wordt echter geen licht geschijnen op de visie van de andere kandidaat Yanukovych.⁹⁷ Er wordt in een ander artikel verslag gedaan over de mensen die aan het protesteren zijn tegen de verkiezingsuitslag. Al de geïnterviewde personen zijn van het Yushchenko kamp en worden gevraagd naar hun motieven waarom zij aan het protesteren zijn. Vooral het brengen van kinderen naar de protesten is een veel voorkomend onderwerp in het artikel. Hierbij wordt de vredige houding van de protesteerders benadrukt.⁹⁸ In andere artikelen wordt geschreven over de overtuigende overwinning van Yushchenko in verschillende

⁹⁶Yuriy Shcherbak, 'Stop Disgracing Ukraine!', *Den'* (versie 30 november 2004), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/stop-disgracing-ukraine> (2 juni 2017).

⁹⁷*Dzerkalo Tyzhnia*, 'Yushchenko is ready to offer a way out of crisis' (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/yuschenko_gotov_predlozhit_vyhod_iz_krizisa.html (2 juni 2017).

⁹⁸Valery Savchenko, 'Orange generation', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/oranzhevoe_pokolenie.html (2 juni 2017).

regio's van Oekraïne. Hierin wordt de overwinning van Yushchenko omschreven als een overwinning van democratie en gezond verstand.⁹⁹

Ukrainian Weekly

Ukrainian Weekly staat volledig in het teken van de verkiezingen, de uitslag en de protesten die er door zijn ontstaan. Los van vier kleine artikelen die gaan over het erkennen van de winst van Yanukovych, waarvan drie vanuit Rusland komen, is de rest van de artikelen uiterst negatief over het verloop van de verkiezingen. Er wordt veelvuldig gesproken over fraude. In de artikelen die over de protesten gaan, wordt er niet gesproken over opstandelingen. De mensen die protesteren worden omschreven als de Oekraïners, het volk of de bevolking.¹⁰⁰ Het is de bevolking die in opstand komt en niet een kleine groep opstandelingen die zich verzetten tegen de regering. Ook worden er veel meningen van internationale organisaties en buitenlandse regering weer gegeven in deze editie. Sommige artikelen in de eerste pagina's worden gecontinueerd op andere pagina's vanwege de lengte. Het is opvallend dat de Yushchenko artikelen veel eerder in de krant worden vervolgd¹⁰¹ dan de Yanukovych artikelen¹⁰². Aan de algehele verslaggeving van de verkiezingen valt te zien dat ook *Ukrainian Weekly* voorkeur heeft voor Yushchenko.

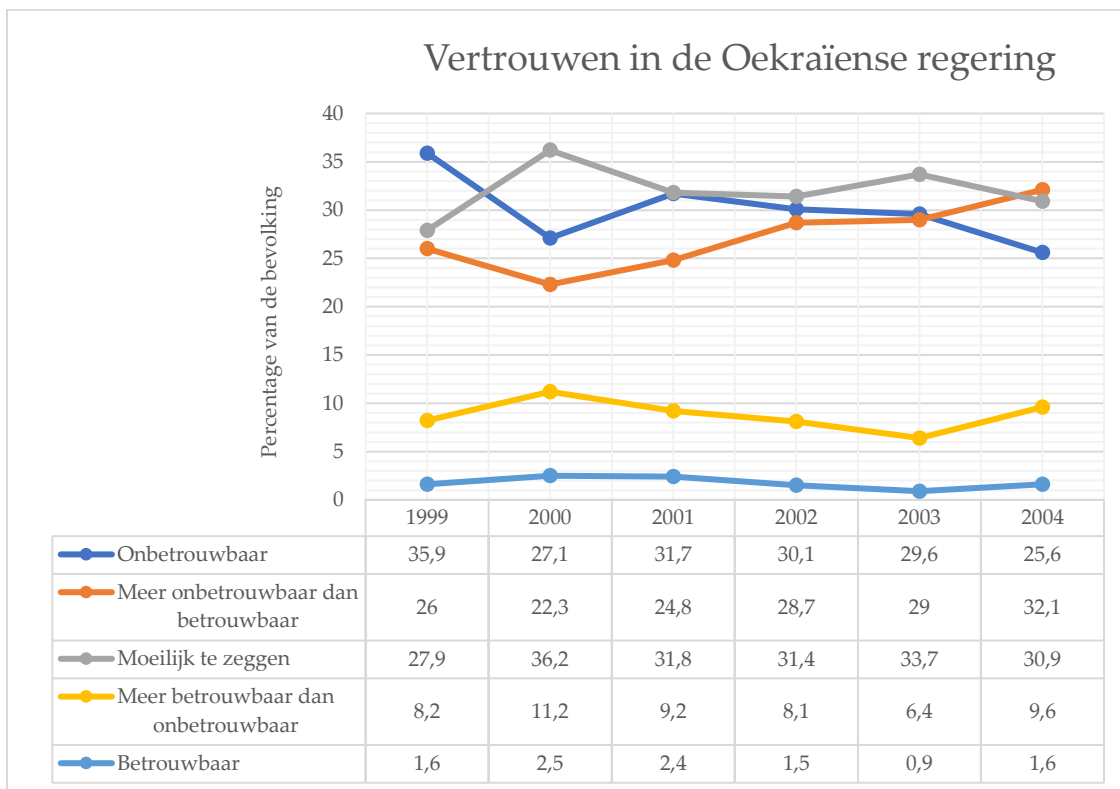
⁹⁹Svetlana Isachenko, 'Between freedom and the "shadow"', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/mezhdu_svobodoy_i_tenyu.html (2 juni 2017).

¹⁰⁰Roman Woronowycz, "'Orange Revolution' grows', *Ukrainian Weekly*, 28 november 2004.

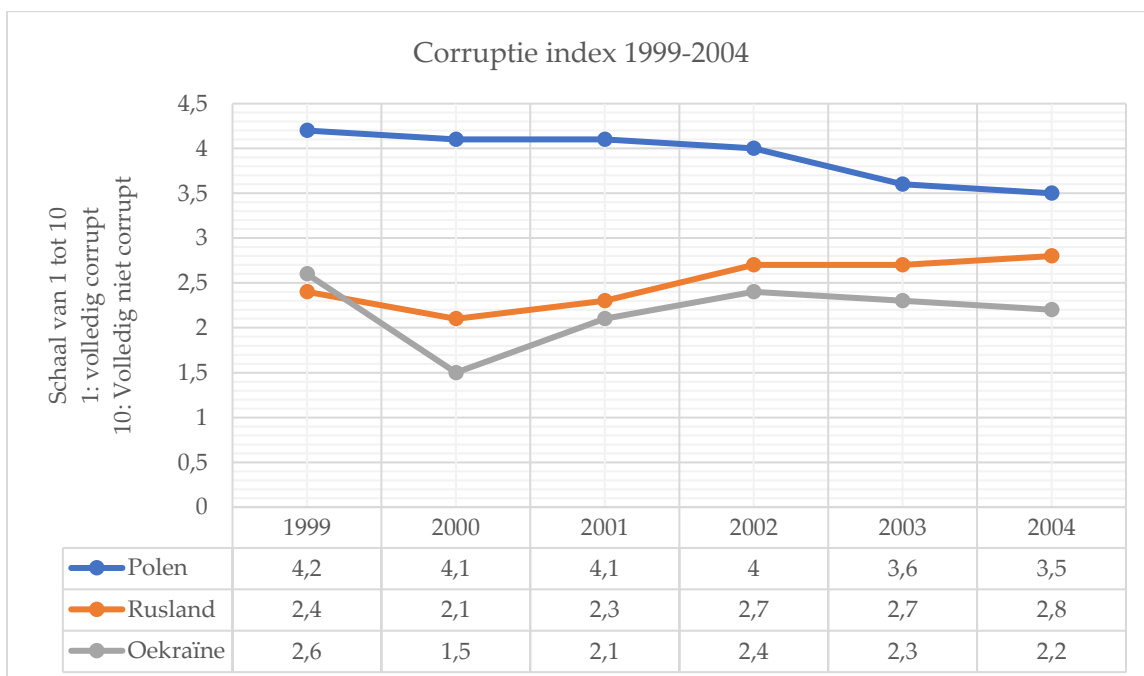
¹⁰¹Woronowycz, "'Orange"'.

¹⁰²Igor Torbakov, 'Kremlin recognizes Yanukovych', *Ukrainian Weekly*, 28 november 2004.

Analyse

Figuur 3: Vertrouwen in de Oekraïense regering 1999-2004 in percentage van de bevolking¹⁰³

Figuur 4: Corruptie index van Polen, Rusland en Oekraïne 1999-2004¹⁰⁴

¹⁰³

¹⁰⁴ Transparency International, 'Corruption Perception Index 1999-2004' (versie 12 september 2004), <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi> (10 juli 2017).

Alle kranten zijn na de verkiezingen van 2004 erg kritisch over het verloop van de verkiezingen en het handelen van de zittende macht. Opvallend is wel de mate waarin het wordt beschreven in de kranten. Vooral de *Ukrainian Weekly* schrijft veel over de fraude, de overwinning van de oppositie en geeft veel internationale meningen weer. In 2004 is het ENP en haar Actie Plannen in werking gesteld door de Europese Unie. Het valt op dat alle drie de kranten, waarvan twee bij de verkiezingen van 2002 een andere toon hadden, kritisch zijn over het verloop van de verkiezingen. *Ukrainian Weekly* is sterk gekleurd in deze editie. Bij de twee vorige verkiezingen kwam een lichte voorkeur naar boven maar in 2004 is het luid en duidelijk. *DzT* is geen verrassing gezien haar kritische karakter. *Den'* is echter een regeringskrant. In 2002 was de toon van de krant volledig anders. In 2004 wordt de regering afgebeeld als de ziekte van Oekraïne die onherstelbare schade aanricht aan Oekraïne en haar reputatie. Dit terwijl in 2002 in *Den'* iedereen behalve de regering de schuld kreeg. Er is een duidelijke verandering in houding binnen de drie kranten. Deze verschuiving naar de kant van de oppositie is niet af te lezen in de twee figuren. Het corruptiecijfer, nog steeds een erg laag cijfer, is sinds 2002 hoger geworden. Het wantrouwen in de politiek is miniem gestegen sinds 2002 namelijk van 56,5 procent naar 57,7. Desondanks geeft de toon in de artikelen aan dat het regime van Kuchma verleden tijd is.

Conclusie

Terugkerend op de hoofdvraag: Is de Europese Unie als internationale actor door middel van het *European Neighbourhood Policy* doorslaggevend geweest in de ontwikkeling van democratische actoren van Oekraïne, in het bijzonder de media, in de periode 1999-2004?, moet er gekeken worden naar de ontwikkeling van de verslaggeving in de kranten. Het ENP werd in 2003 in werking gesteld waardoor *linkage* met de Europese Unie werd vergroot. Er is in de verslaggeving over de drie verschillende verkiezingen zeker een ontwikkeling waar te nemen. Vooral *DzT* en *Ukrainian Weekly* worden per verkiezing kritischer over het verloop hiervan en over het regime zelf. Waar *DzT* in 1999 en 2002 verkapt kritisch is ten opzichte van het regime, wordt in 2004 openlijk de kant van de oppositie gekozen. *Ukrainian Weekly* leek in 1999 een lichte voorkeur te hebben voor de regering en in 2002 een lichte voorkeur voor de oppositie. In 2004 is het echter niet moeilijk te zien dat de oppositie de voorkeur verkrijgt boven de zittende macht. *Den'* is de meest opvallende van drie Oekraïense kranten. Zoals in de inleiding aangegeven was *Den'* in 1999 kritisch over het regime om vervolgens in de volgende verkiezingen onderdeel te zijn van het Kuchma kamp. In 2004 was deze krant echter fel kritisch ten opzichte het regime en riep op tot verandering in de samenleving.

De verslaggeving over de verkiezingen van 2004 is vaker en meer kritisch dan de verslaggeving van de vorige verkiezingen. McFaul stelt in zijn artikel dat internationale actoren een directe en causale rol spelen in de ontwikkeling van onafhankelijke, kritische media.¹⁰⁵ De ontwikkeling van de onafhankelijke media in Oekraïne kan slechts gedeeltelijk worden geweten aan de verhoogde *linkage* door middel van het ENP of haar voorprogramma's in de vorm van PCA, *Common Strategy* Land Strategieën of Actie Plannen. Hoewel de *linkage* met de Europese Unie heeft bijgedragen aan een sterkere basis voor de onafhankelijke media, hadden deze media al een sterke basis vóór de instelling van het ENP. *DzT* en *Den'* waren in 1999 al sterk

¹⁰⁵ McFaul, 'Ukraine', 48.

kritisch op het regime. In deze periode was er sprake van lage mate van *linkage* met de Europese Unie. Het was namelijk in deze periode dat de *Common Strategy* geen toevoeging bleek te zijn aan de eerdere PCA waardoor de *linkage* met de Europese Unie hetzelfde bleef. Pas in 2002 werden er nieuwe gesprekken aangegaan met Oekraïne over de samenwerking met de Europese Unie. In de periode voor het ENP hadden de onafhankelijke media zich al verder ontwikkeld. De Europese Unie had met deze ontwikkeling weinig te maken door lage mate van *linkage*. Wanneer een lage mate van *linkage* aanwezig is, hebben de internationale actoren weinig invloed op het democratiseringsproces volgens Levitsky en Way. In die situatie moet er gekeken worden naar de interne actoren.¹⁰⁶

Donno stelt in haar artikel dat *linkage* en een verenigde oppositie zorgen voor democratie in een autocratisch regime. In het geval van Oekraïne is de vereniging van de oppositie erg belangrijk geweest voor het democratische proces.¹⁰⁷ Het omslagpunt in de Oekraïense democratisering was de periode 2000-2001. De controversiële moord op Gongadze en de spraakopnames van Kuchma zorgde er in deze periode voor dat de machtspositie van Kuchma enorm onder druk kwam te staan. Oekraïne trok sterker naar Rusland toe mede door de afwijzing van het lidmaatschap van de Europese Unie. In deze periode was het de oppositie die zich publiekelijk verzetten tegen het regime. Het was het toonbeeld van de houding van een gedeelte van de Oekraïense bevolking.

De Europese Unie heeft door middel van het ENP als *linkage* een grotere rol gespeeld in het consolideren van de democratische transitie dan het veroorzaken ervan. In het geval van Oekraïne is de transitie naar democratie slechts gedeeltelijk te danken aan de Europese Unie. Zeker heeft de Europese Unie bijgedragen aan het proces maar de uiteindelijke democratisering vindt haar grondslag in de jaren 2000-2001. Vanaf deze periode was het niet één oppositieleider of één internationale actor die de regering en de president onder druk zetten maar een brede coalitie van personen met democratische doelstellingen. De Europese Unie toonde in 2002

¹⁰⁶Levitsky, 'Linkage', 396.

¹⁰⁷Howard, 'Liberalizing', 380.

hernieuwde interesse de *linkage* met Oekraïne te versterken. Het was in deze periode dat de Europese Unie het voortraject van het ENP inzette door middel van de Land Strategieën. Levitsky en Way stellen dat bij een verhoogde *linkage* de misstanden van het regime meer aandacht krijgen in de media en dat de balans in de politiek verschuift naar een democratische kant.¹⁰⁸ Allebei deze punten vinden plaats in de periode 2000-2001. Hieruit blijkt dat de processen die bij verhoogde *linkage* plaatsvinden, plaatsvonden in Oekraïne vóór de voorbereiding en instelling van het ENP en haar voortraject. Doordat deze twee cruciale processen voor de Oekraïense democratisering eerder plaatsvonden dan het ENP, is de Europese Unie door middel van het ENP niet doorslaggevend geweest voor de transitie van Oekraïne.

Het ENP is echter een van de vele manieren waarop de Europese Unie invloed heeft gehad op Oekraïne. Buiten het ENP om heeft de Europese Unie bijgedragen aan de ontwikkeling en democratisering van de onafhankelijke media zoals het verspreiden van onafhankelijke artikelen op nationaal en internationaal gebied. Ook andere internationale actoren zoals de Verenigde Staten hebben bijgedragen in dit proces. De actor die doorslaggevend was, was de verenigde oppositie. Vanaf het moment van de vereniging in 2000-2001 lag de weg naar democratie open. Dit kwam tot uiting bij de verkiezingen van 2002 in de overwinning van de oppositie en bij Oranje Revolutie. Oekraïne wilde zelf een democratie zijn.

¹⁰⁸ Levitsky, 'Linkage', 384-385.

Literatuurlijst

Primair:

- *Den'*, 'Past accomplishments sad' (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/economy/past-accomplishments-sad> (7 mei 2017).
- *Den'*, 'Stating the Obvious' (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/stating-obvious-0> (7 mei 2017).
- *Dzerkalo Tyzhnia*, 'Mvestorg forecasts foreign trade turnover of Ukraine in 2000' (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/ECONOMICS/mvestorg_prognoziruuet_vneshnetorgovyy_oborot_ukrainy_v_2000_godu.html (8 mei 2017).
- *Dzerkalo Tyzhnia*, 'New in the murder Igorya Aleksandrova (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/novoe_v_dele_ob_ubiystve_igorya_aleksandrova.html (14 mei 2017).
- *Dzerkalo Tyzhnia*, 'Yushchenko is ready to offer a way out of crisis' (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/yuschenko_gotov_predlozhit_vyhod_iz_krizisa.html (2 juni 2017).
- Goble, Paul, 'ERBD optimistic about overcoming corruption', *Ukrainian Weekly*, 21 november 1999.
- Gutsul, Eugene, 'When blood is on the ballot', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 5 april 2002), https://gazeta.zn.ua/POLITICS/kogda_krov_na_byulletenyah.html (14 mei 2017).
- Isachenko, Svetlana, 'Between freedom and the "shadow"', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/mezhdu_svolobodoy_i_tenyu.html (2 juni 2017).
- Krymsky, Serhiy, 'Question of the Day', *Den'* (versie 23 november 1999), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/question-day-18> (7 mei 2017).
- Nesenjuk, Mykola, 'Elections Over: Time Remembering Who and What', *Den'* (versie 9 april 2002), <https://day.kyiv.ua/en/article/close/elections-over-time-remembering-who-and-what> (12 mei 2017).
- Privalov, Yuri en Yuri Sapelkin, 'Price of Corruption', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/LAW/tsena_korruptsii.html (8 mei 2017).
- Savchenko, Valery, 'Orange generation', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 2004), https://zn.ua/POLITICS/oranzhevoe_pokolenie.html (2 juni 2017).
- Shcherbak, Yuriy, 'Stop Disgracing Ukraine!', *Den'* (versie 30 november 2004), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/stop-disgracing-ukraine> (2 juni 2017).

- Sotov, Andrew, 'Mesalliances Government and Media', *Dzerkalo Tyzhnia* (versie 26 november 1999), https://gazeta.zn.ua/CULTURE/mezalyans_vlasti_i_media.html (8 mei 2017).
- Torbakov, Igor, 'Kremlin recognizes Yanukovich', *Ukrainian Weekly*, 28 november 2004.
- *Ukrainian Weekly*, 'Kuchma's victory: diffusing red threat', *Ukrainian Weekly*, 21 november 1999.
- Woronowych, Roman, 'Leading candidate from Ivano Frankivsk fatally shot two days before election', *Ukrainian Weekly*, 7 april 2002.
- Woronowycz, Roman, "'Orange Revolution" grows', *Ukrainian Weekly*, 28 november 2004.
- Woronowycz, Roman, 'International election observers report voting irregularities, government intrusion', *Ukrainian Weekly*, 21 november 1999.
- Yushchenko, Viktor, 'Inaugural address of the President of Ukraine Victor Yushchenko to the Ukrainian people on Independence Square' (versie 24 januari 2005), http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=11100895 (14 juni 2017).
- Zamyatin, Viktor, 'Progress Evident, Lagerger Dose of Democracy Needed', *Den*' (versie 9 april 2002), <https://day.kyiv.ua/en/article/day-after-day/progress-evident-larger-dose-democracy-needed> (12 mei 2017).

Secundair:

- Donno, Daniela, 'Elections and Democratization in Authoritarian Regimes', *American Journal of Political Science*, 57 (2013) 3, 703-716.
- Dyczok, Marta, 'Was Kuchma's Censorship Effective? Mass Media in Ukraine before 2004', *Europe-Asia Studies* 58 (2006) 2, 215-238.
- Gänzle, Stefan, 'EU Governance and the European Neighbourhood Policy: A Framework for Analysis', *Europe-Asia Studies* 61 (2009) 10.
- Howard, Marc Morjé en Philip G. Roessler, 'Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes', *American Journal of Political Science* 50 (2006) 2, 231-261.
- Huntington, Samuel P., 'Democracy's Third Wave', *Journal of Democracy* 2 (1991) 2, 3-46.
- Levitsky, Steven en Lucan A. Way, 'Linkage versus Leverage. Rethinking the International Dimension of Regime Change', *Comparative Politics* 38 (2006) 4, 379-400.
- Karatnycky, Adria, 'Meltdown in Ukraine', *Foreign Affairs* 80 (2001) 3, 73-86.
- Matuszak, S., *The Oligarchic democracy. The influence of business groups on Ukrainian politics* (Warsaw 2012).

- McFaul, Michael, 'Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution', *International Security* 32 (2007) 2, 45-83.
- Nikolayenko, Olena, 'Press Freedom during the 1994 and 1999 Presidential Elections in Ukraine: A Reverse Wave?' *Europe-Asia Studies* 56 (2004) 5, 661-686.
- Puglisi, Rosaria, 'Clashing Agendas? Economic Interest, Elite Coalitions and Prospects for Co-Operation between Russia and Ukraine', *Europe-Asia Studies* 55 (2003) 827-845.
- Reisinger, William M., Arthur H. Miller, Vicki L. Hesli en Kristen Hill Maher, 'Political Values in Russia. Ukraine and Lithuania: Sources and Implications for Democracy', *British Journal of Political Science* 24 (1994) 2, 183-223.
- Ryabinska, Natalya, 'Disengaging News Framing in Ukrainian Newspapers against the backdrop of Polish Press', *Polish Sociological Review* 163 (2008) 1, 311-332.
- Sasse, Gwendolyn, 'The European Neighbourhood Policy: Revisited for the EU's Eastern Neighbours' *Europe-Asia Studies* 60 (2008) 2.
- Smith, Karen E., 'The Outsiders: The European Neighbourhood Policy', *International Affairs* 81 (2005) 4, 757-773.
- Subtelny, O., *Ukraine. A History* (Toronto 2009).
- Way, Lucan A., 'Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia and Ukraine', *World Politics* 57 (2005) 2, 231-261.
- Whitehead, Laurence, 'International aspects of democratization', in: Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter en Laurene Whitehead (red.), *Transitions from authoritarian rule. Comparative perspectives* (Baltimore 1986) 3-46.

Kwantitatief

- Transparency International, 'Corruption Perception Index 1999-2004' (versie 12 september 2004), <https://www.transparency.org/research/cpi/cpi> (10 juli 2017).
- Panina, N., *Ukrainian Society 1994-2005: Sociological Monitoring* (Kiev 2005).